

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ
Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΟ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ”

Διπλωματική Εργασία

Σιάσιου Αθανασία – Κων/να

A.M.: 0808M007

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κυβέλου – Χιωτίνη Στέλλα

Αθήνα, Μάρτιος 2011

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου. Στόχο έχει την ενδελεχή εξέταση της εδαφικής διάστασης για την Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική και τις μελλοντικές προοπτικές και επικεντρώνεται στην εδαφική ελκυστικότητα των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων, μέσα από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Παρακολούθησης για την Εδαφική Συνοχή και Ανάπτυξη (ESPON).

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά η εξέλιξη της χωροταξικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και αναλύονται βασικοί όροι και έννοιες, όπως: Βιώσιμη Ανάπτυξη, Εδαφική Συνοχή και Πολιτική Συνοχής. Αναδεικνύεται παράλληλα η σημασία του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού στις σύγχρονες τάσεις παγκοσμιοποίησης και η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τέτοιου είδους ζητήματα σε διεθνές επίπεδο.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση του Προγράμματος ESPON και στη σπουδαιότητά του για τη χωρική ανάπτυξη της ΕΕ. Ως εκ τούτου, περιγράφονται: η αποστολή του Προγράμματος, οι στόχοι του, το πλαίσιο δράσης του κ.ο.κ., ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προσπάθειά του πρώτον, για την οικοδόμηση μιας επιστημονικής κοινότητας στον τομέα της εδαφικής ανάπτυξης σε διεπιστημονικό επίπεδο και δεύτερον, για τις νέες γνώσεις και πληροφορίες που παρέχει στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής συνεργασίας και του επιστημονικού διαλόγου.

Το τελευταίο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εφαρμοσμένη έρευνα “ATTREG” (*Η Ελκυστικότητα των Ευρωπαϊκών Περιφερειών και Πόλεων για κατοίκους και επισκέπτες*) του Προγράμματος ESPON. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνώνται εννοιολογικά οι όροι “εδαφικό κεφάλαιο” και “εδαφική ελκυστικότητα” και ταυτόχρονα, διαφαίνεται η πρακτική εφαρμογή των στόχων της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής. Τέλος, αποτυπώνονται γενικά συμπεράσματα και απόψεις.

Σε όλη αυτή την προσπάθεια, μέχρι και την εκπόνηση της διπλωματικής, η στήριξη και η ενθάρρυνση σε κάθε βήμα της επιβλέπουσας καθηγήτριάς μου Στέλλας Κυβέλου, ήταν και είναι πολύτιμο εφόδιο και την ευχαριστώ από καρδιάς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
“ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ: ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ”	7
1.1 Χωροταξικός Σχεδιασμός στην Ευρώπη: Πορεία προς μία Χωροταξική Πολιτική	7
1.2 Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική	9
1.3 Εισαγωγή μίας τρίτης διάστασης: Εδαφική Συνοχή	10
1.4 Πολιτική Συνοχής 2007 – 2013.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
“ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ESPON”	20
2.1 Πρόγραμμα ESPON 2006	20
2.2 Πρόγραμμα ESPON 2013	22
2.3 Αποστολή του Προγράμματος	23
2.4 Προτεραιότητες του Προγράμματος	23
2.4.1 Προτεραιότητα 1: Εφαρμοσμένη Έρευνα για την Εδαφική Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Συνοχή	23
2.4.2 Προτεραιότητα 2: Στοχευόμενες στις Απαιτήσεις του Χρήστη (on User Demand) Αναλύσεις	24
2.4.3 Προτεραιότητα 3: Επιστημονική Πλατφόρμα και Εργαλεία	25
2.4.4 Προτεραιότητα 4: Κεφαλαιοποίηση, Ιδιοκτησία και Συμμετοχή.....	26
2.4.5 Προτεραιότητα 5: Τεχνική Βοήθεια, Αναλυτική Υποστήριξη και Επικοινωνία	28
2.5 Έργα ESPON.....	28
2.6 Transnational Project Groups (TPGs)	30
2.7 Transnational Networking Activities	31
2.8 Επισκόπηση του Προγράμματος ESPON 2013 – First ESPON 2013 Synthesis Report.....	32
2.9 Πορίσματα ενός Ολοκληρωμένου Έργου Εφαρμοσμένης Έρευνας – Πρόγραμμα FOCI.....	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ATTREG “Η Ελκυστικότητα των Ευρωπαϊκών Περιοχών και Πόλεων για κατοίκους και επισκέπτες”	39
3.1 Σύντομη επισκόπηση της εφαρμοσμένης έρευνας ATTREG	39
3.2 Το Εδαφικό Κεφάλαιο	40
3.3 Διερεύνηση της έννοιας της εδαφικής ελκυστικότητας	44
3.4 Θεματικό Πεδίο και Πλαίσιο Πολιτικής της Έρευνας	51
3.5 Βασικά στάδια υλοποίησης της ATTREG	53
3.6 Οι ερευνητικές δραστηριότητες της ATTREG	56
3.7 Βασικά ευρήματα της εφαρμοσμένης έρευνας ATTREG	62
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, ήδη από τη δεκαετία του '70, δημιούργησε συνθήκες χωρικού ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων και των περιφερειών διαφορετικών χωρών (όξυνση διαστικού ανταγωνισμού), κυρίως λόγω της απελευθέρωσης των αγορών και της άρσης των εμποδίων στην κινητικότητα του επενδυτικού κεφαλαίου. Έτσι, πόλεις και περιφέρειες διαδραματίζουν πλέον ολοένα και δυναμικότερο ρόλο στον εγχώριο και διεθνή ανταγωνισμό ως αυτόνομες οικονομικές μονάδες, στα πλαίσια της αστικής επιχειρηματικότητας και της διεθνοποιημένης οικονομίας.

Σε αυτές τις συνθήκες χωρικού ανταγωνισμού, οι κατευθύνσεις της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και της αστικής πολιτικής επαναπροσδιορίζονται, με σκοπό την προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ανταγωνιστικότητας του τόπου και την τόνωση της ελκυστικότητάς του.

Έτσι σταδιακά, γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή η αυξανόμενη οικονομική σημασία των χωρικών μονάδων. Κάποιες από αυτές, διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην οργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας, λειτουργώντας ως κέντρα οικονομικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής τους.

Με την ανάδυση της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης εμφανίζεται η νέα αστική πολιτική ως προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επίκεντρο ενδιαφέροντος σε διεπιστημονικό επίπεδο. Εφαρμόζονται στρατηγικές για την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών πόλεων, δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της οικονομικής αναζωογόνησης περιοχών σε κρίση, στη βελτίωση των υποδομών, καθώς και του ευρύτερου αστικού χώρου, στην προσπάθεια προσαρμογής στα νέα δεδομένα, στη διεθνή προβολή των πόλεων κ.ο.κ.

Η Στρατηγική της “Ευρώπης του 2020” καθορίζει το δρόμο για την οικονομική ανάκαμψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 2020 και στηρίζεται στο τρίπτυχο της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Αναμφίβολα, η εδαφική προσέγγιση αναδεικνύει νέες οικονομικές ευκαιρίες και τρόπους ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας που βασίζονται στη *διαφορετικότητα* και στην υιοθέτηση της φιλοσοφίας της *ολοκληρωμένης τοπικής προσέγγισης στη διαμόρφωση πολιτικών (place-based policies)*. Έτσι, η ανάλυση που θα ακολουθήσει θα αναδείξει τις νέες τάσεις του περιφερειακού προγραμματισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο που θα

πρέπει να ληφθούν υπόψη και για τη διαμόρφωση της περιφερειακής πολιτικής σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, εστιάζοντας στην ελκυστικότητα των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη σημασία και τη δυναμική των αστικών περιοχών και της διαχείρισής τους, επενδύοντας σε αντίστοιχα προγράμματα και δίνοντας έμφαση στη διασυνοριακή, διαπεριφερειακή και διακρατική συνεργασία. Η τάση αυτή, όπως αποδεικνύεται και στη συνέχεια της παρούσας μελέτης, εκφράζεται με την κατάρτιση επενδυτικών προγραμμάτων που έχουν ως σκοπό τη δημιουργία δικτύων μεταξύ των πόλεων, την ανταλλαγή απόψεων και την κοινή αντιμετώπιση προβλημάτων, τη βελτίωση των αστικών υποδομών, των κοινωνικών, οικονομικών ή περιβαλλοντικών τους δομών κ.α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

“ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ: ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ”

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια σύντομης καταγραφής βασικών εννοιών που κρίνονται απαραίτητες για την παρούσα μελέτη. Αρχικά, επιδιώκεται μία σύντομη αναφορά στην εξέλιξη της χωροταξικής πολιτικής της ΕΕ και στην πορεία για μία ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή πολιτική, ώστε να καταστούν περισσότερο σαφή τα όσα παρουσιάζονται στη συνέχεια και να τονισθεί η σημασία μίας “νέας” διάστασης της στρατηγικής της ΕΕ, της “εδαφικής”. Επίσης, προσεγγίζεται, ο όρος “βιώσιμη ανάπτυξη”, καθώς και οι έννοιες “εδαφική συνοχή” και “πολιτική συνοχής”, που θεωρούνται λέξεις – κλειδιά για τη συγκεκριμένη ανάλυση, ενώ παράλληλα αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόηση των όσων ακολουθούν.

1.1 Χωροταξικός Σχεδιασμός στην Ευρώπη: Πορεία προς μία Χωροταξική Πολιτική

Η μεταμοντέρνα προσέγγιση του όρου «χωροταξία¹» ή «ανάπτυξη του χώρου και των χωρικών ενότητων», σημαίνει τα μέσα και τις διαδικασίες που τίθενται σε εφαρμογή από τις δημόσιες αρχές και τους χωρικούς δρώντες, έτσι ώστε να καταστήσουν τη θεωρούμενη «χωρική ενότητα» ανταγωνιστική μέσα σε μία οικονομία όλο και περισσότερο παγκοσμιοποιούμενη. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί, ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης επηρέασε γενικότερα τα ζητήματα του σχεδιασμού και κατά συνέπεια και τη χωροταξία που εμπλουτίζεται, ανασυντάσσεται και αναδιαμορφώνεται, περιλαμβάνοντας όλο και περισσότερο το χαρακτήρα μιας διαχείρισης των χωρικών ενότητων.

Με τη βιώσιμη ανάπτυξη η χωροταξία θα πρέπει να μετεξελιχθεί σε «χωροδιαχείριση». Η βιώσιμη ανάπτυξη καθιερώνει μια *ισορροπία* ανάμεσα στις οικονομικές, οικολογικές και κοινωνικές διαστάσεις και βαθμιαία, φαίνεται να

---

¹ Βλ. Στ. Κυβέλου, (2010), «Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση. Η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη», κεφ. 1.

επιβάλλεται ως σκοπιμότητα δράσης των δημόσιων φορέων. Η απουσία της βιωσιμότητας ουσιαστικά υποδηλώνει ότι σε ορισμένο σημείο στο μέλλον η ανάπτυξη θα περιοριστεί ή τουλάχιστον θα απειληθεί. Η πλειοψηφία των κυβερνήσεων διεθνώς, υποστηρίζει ότι η βιώσιμη ανάπτυξη και η οικονομική μεγέθυνση είναι συμβατές. Υποστηρίζουν συχνά ότι η οικονομική μεγέθυνση δημιουργεί την ικανότητα και τους πόρους με τους οποίους μπορεί να αντιμετωπιστεί η έλλειψη βιωσιμότητας. Παρόλα αυτά, η συμφιλίωση της οικονομικής ανάπτυξης με τη βιώσιμη ανάπτυξη δε φαίνεται απόλυτα πιθανή, χωρίς διαρκή επανεξέταση των επικρατέστερων αντιλήψεων για το τι αποτελεί οικονομική ανάπτυξη.

Αν η έννοια της βιωσιμότητας επαναπροσδιοριστεί και ενσωματωθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κατανόησης των πολιτικών αντιθέσεων μιας βιομηχανικής κοινωνίας, μπορεί να γίνει μια ισχυρή και χρήσιμη οργανωτική αρχή για το σχεδιασμό. Πρακτικά, η ιδέα αυτή θα είναι ιδιαιτέρως αποτελεσματική εάν, αντί να προκαλέσει απλά μια θολή εικόνα μιας “ειρηνικής οικοτοπίας”, λειτουργήσει ως ένα εργαλείο, το οποίο επικεντρώνεται σε αντικρουόμενα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά συμφέροντα. Γι’ αυτό το σκοπό, οι σχεδιαστές πρέπει να συνδυάσουν, τόσο τις επιμέρους διαδικασίες, όσο και τις ουσιαστικές τους ικανότητες, ώστε να μετατραπούν σε πρωταγωνιστές στη μάχη της ανάπτυξης, αλλά και της περιβαλλοντικής και κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι σχεδιαστές πρέπει δηλαδή να συμβιβάσουν όχι δύο, αλλά το λιγότερο τρία αντικρουόμενα συμφέροντα: την ανάπτυξη της οικονομίας, τη δίκαιη κατανομή αυτής της ανάπτυξης και ταυτόχρονα, την αποφυγή της υποβάθμισης του οικοσυστήματος. Σε έναν ιδεατό κόσμο, οι σχεδιαστές θα προσπαθούσαν να επιτύχουν μία *ισορροπία* μεταξύ και των τριών αυτών στόχων (Campbell, 1996).

Η ευρέως διαδεδομένη υπεράσπιση της αειφόρου – βιώσιμης ανάπτυξης είναι εκπληκτική, δεδομένων και των επαναστατικών επιπτώσεων της στην καθημερινή ζωή (Παγκόσμια Τράπεζα, 1989). Ωστόσο, ένα πιο πρακτικό ερώτημα που γεννάται είναι το κατά πόσο η βιωσιμότητα είναι μια χρήσιμη έννοια για τους σχεδιαστές και τους φορείς χάραξης πολιτικής. Έτσι, βασικός ρόλος των σχεδιαστών είναι να συνδέσουν την παρούσα πρόκληση της βιώσιμης ανάπτυξης με μια διττή, διαδραστική στρατηγική: να διαχειριστούν και να επιλύσουν τη “σύγκρουση συμφερόντων”, που προαναφέρθηκε και να προάγουν με δημιουργικό τρόπο τεχνικές, αρχιτεκτονικές, αλλά και θεσμικές λύσεις (Campbell, 1996).

Τα πολιτικά ορόσημα της βιώσιμης ανάπτυξης τέθηκαν ήδη από τη Διάσκεψη Κορυφής στο Ρίο, το 1992. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Γκέτεμποργκ υιοθέτησε μια ευρωπαϊκή στρατηγική εις όφελος της βιώσιμης ανάπτυξης, κάτι που επιβεβαιώνει την ενσωμάτωση μιας προοπτικής βιώσιμης ανάπτυξης από όλες τις πολιτικές της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών πολιτικών.

Ο λόγος που ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός έγινε μία θεμελιώδης δημόσια πρακτική στα τέλη της δεκαετίας του '90 και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα είναι πολλαπλός και σχετίζεται με τα ακόλουθα:

- το συντονισμό των δημόσιων πολιτικών στις διάφορες χωρικές κλίμακες,
- την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αστικών περιοχών αναπτύσσοντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους,
- τον ορισμό των τρόπων βιώσιμης ανάπτυξης των χωρικών ενοτήτων και
- την επικέντρωση στη δημόσια δράση διατηρώντας βεβαίως, την εδαφική διάσταση.

Οι σύγχρονες τάσεις παγκοσμιοποίησης, η παραγωγική αναδιάρθρωση και ο δραστικός μετασχηματισμός του ρόλου των κρατών, των περιφερειών και των πόλεων, είχαν ως αποτέλεσμα την ανανέωση του ενδιαφέροντος για το χωρικό σχεδιασμό σε διεθνές επίπεδο.

Επίσης, ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός συμβάλλει στην εδαφική συνοχή, καθώς πέραν των εννοιολογικών προσεγγίσεων και των πολιτικών διαστάσεων και εργαλείων, η διάσταση εφαρμογής της εδαφικής συνοχής και τα τεχνικά ζητήματα που συνδέονται με τους παράγοντες που καθορίζουν την εδαφική συνοχή, μπορούν να τεθούν αποτελεσματικά μόνο μέσω συγκεκριμένων επεμβάσεων στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού.

1.2 Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική

Στην Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες, οι φορείς χάραξης πολιτικής προσανατολίζουν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον τους για το εδαφικό κεφάλαιο. Οι πολιτικές για την περιφερειακή ανάπτυξη καθορίζονται από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, με στόχο την επίτευξη της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής.

Με τα Προγράμματα της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας (ΠΚΠ) – “**INTERREG III**”, προωθήθηκε ο στόχος της διακρατικής, διασυνοριακής και διαπεριφερειακής συνεργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ταυτόχρονα, αναγνωρίστηκε ο ρόλος της ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας στο «δρόμο» προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε μία σειρά από δράσεις, οι οποίες αποφασίσθηκαν από υπουργούς στο Τάμπερε της Φιλανδίας. Ιδιαίτερης σημασίας ήταν η περαιτέρω στήριξη των διακρατικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του Interreg, καθώς και η εξέταση της ιδέας για ένα Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Εδαφική Ανάπτυξη. Αυτή η ιδέα οδήγησε αργότερα στο πρώτο Πρόγραμμα ESPON 2006, όπως περιγράφεται σε επόμενη ενότητα.

1.3 Εισαγωγή μίας τρίτης διάστασης: Εδαφική Συνοχή

Η διευρυμένη ΕΕ διαθέτει αναμφισβήτητα μία απίστευτα πλούσια εδαφική ποικιλομορφία. Η συζήτηση ωστόσο για την εδαφική ανάπτυξη ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με τη δημοσίευση δύο εκθέσεων των: *Ευρώπη 2000*, για τις προοπτικές ανάπτυξης του κοινοτικού εδάφους (1992) και *Ευρώπη 2000+*, περί συνεργασίας για τη χωροταξία στην Ευρώπη (1994). Όμως μόλις το 1995, στη διάρκεια μίας συνόδου της Συνέλευσης των Περιφερειών της Ευρώπης στην Αμβέρσα εισάγεται για πρώτη φορά ο όρος εδαφική συνοχή. Δύο χρόνια αργότερα, η έννοια της εδαφικής ή χωρικής συνοχής² εμφανίζεται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Η Συνθήκη αυτή που τροποποίησε τις Προηγούμενες Συνθήκες (Συνθήκη της Ρώμης, Ενιαία Πράξη, Συνθήκη του Μάαστριχτ κ.τ.λ.) περιλαμβάνει το άρθρο 16, αφιερωμένο στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος. Με αυτό το άρθρο της Συνθήκης εισάγεται για πρώτη φορά, συμπληρωματικά ως προς την κοινωνική συνοχή, μία νέα αντίληψη, η έννοια της εδαφικής ή χωρικής συνοχής.

Παράλληλα, εμφανίζεται μια εξέλιξη στη θεώρηση και προοδευτική διείσδυση στα κοινοτικά κείμενα της έννοιας της χωρικής ενότητας κι αυτό κυρίως κάτω από την ώθηση των κοινωνικών δυνάμεων και ορισμένων αιρετών εκπροσώπων, κατά κανόνα του επιπέδου των περιφερειών. Όπως είναι γνωστό, η χωρική διάσταση απουσίαζε

---

² Βλ. Στ. Κυβέλου, (2010), «Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση. Η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη», κεφ. 10, σελ. 189-199.

από τη Συνθήκη της Ρώμης. Εύλογα λοιπόν, η διάσταση των περιφερειακών ανισοτήτων εντείνεται με τη σταδιακή ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα νέων χωρών, γεγονός που οδηγεί και στην ίδρυση το 1975 του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, αργότερα του Ταμείου Συνοχής κ.ο.κ. Έτσι, η νέα διεύρυνση της Ένωσης, σε διαδικασία ενταξιακής διαπραγμάτευσης εύλογα σηματοδότησε και την ιδιαίτερη έμφαση στη χωρική και εδαφική συνοχή.

Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι η *Δεύτερη Έκθεση* σχετικά με την οικονομική και κοινωνική συνοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιανουάριο του 2001, διακρίνει σαφώς το τρίπτυχο κοινωνική, οικονομική και χωρική συνοχή και αφιερώνει σημαντικό μέρος της στην τελευταία.

Η οικονομική και κοινωνική συνοχή δεν ορίζεται επισήμως από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, παρά γίνεται μόνο απλή αναφορά στη μείωση των ανισοτήτων. Εξάλλου, η *Πρώτη Έκθεση*³ για την οικονομική και κοινωνική συνοχή του 1996 αναλύει την κατάσταση των Ευρωπαϊκών Περιφερειών στην ίδια προοπτική της εκτίμησης των ανισοτήτων και των τάσεών τους. Σε αυτή τη λογική η συνοχή φαίνεται στενά συνδεδεμένη με την ιδέα της «ομοιογένειας» έστω και αν η μείωση των διαφορών και ανισοτήτων δε θεωρείται ως αυτοσκοπός, αλλά ως ένας τρόπος για να επιτευχθεί μία καλύτερη «λειτουργικότητα» ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνοντας περισσότερες ευκαιρίες σε όλα τα στοιχεία που τη συνιστούν. Η εδαφική συνοχή αναφέρεται πολύ σπανιότερα. Θα μπορούσε να αναφερθεί ότι η εδαφική συνοχή αποτελεί μια πιο σφαιρική προσέγγιση από αυτή της παραδοσιακής χωροταξίας. Ίδιο άλλωστε της εδαφικής συνοχής είναι να εξαρτάται περισσότερο από γενικά φαινόμενα – όπως η παγκοσμιοποίηση ή η διόγκωση των μητροπόλεων – ή από γενικές πολιτικές, όπως η πολιτική ανταγωνισμού της ΕΕ και οι επιπτώσεις της πάνω στην πρόσβαση ολόκληρων χωρικών ενοτήτων στις υπηρεσίες δικτύων, παρά από χωρικές πολιτικές με τη στενή έννοια. Προορίζεται λοιπόν, εκ των πραγμάτων, να

---

³ Το άρθρο 159 της Συνθήκης ορίζει ότι η Επιτροπή υποβάλλει ανά τριετία έκθεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την πρόοδο που έχει σημειωθεί για την υλοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο έχουν συμβάλλει τα διάφορα μέσα που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο. Η Επιτροπή επικαλείται την εδαφική συνοχή ως ένα τομέα της πολιτικής της ΕΕ. Έτσι, η *Δεύτερη Έκθεση* για την οικονομική και κοινωνική συνοχή αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στην έννοια αυτή. Ομοίως, ειδικό κεφάλαιο στην εδαφική συνοχή αφιερώνει και η *Τρίτη Έκθεση*.

αποτελεί ένα είδος *περιορισμού* που επιβάλλεται στο σύνολο των πολιτικών που ασκούνται πάνω στο Ευρωπαϊκό Έδαφος (Κυβέλου, 2010).

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ – ESDP “European Spatial Development Perspective”), όπως αυτό εγκρίθηκε στο Πότσταμ της Γερμανίας τον Μάιο του 1999, η εδαφική / χωρική συνοχή αναφέρεται μόνο μία φορά *συναρτημένη με την αναγκαιότητα παροχής της απαιτούμενης πρόσβασης στις υποδομές για όλες τις περιφέρειες*. Αντίθετα, η σύγκλητος των Τοπικών και Περιφερειακών αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης θεωρεί την εδαφική συνοχή, ως τον τελικό στόχο του εξελισσόμενου Πανευρωπαϊκού Προοπτικού Σχεδίου και φθάνει να συνιστά την ίδρυση ενός *Πανευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Εδαφικής Συνοχής για τη Νέα Ευρώπη*.

Με τη θεσμοθέτηση της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης της Λισσαβόνας τον Δεκέμβριο του 2007, η εδαφική συνοχή αποκτά πλέον τη θέση της στο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως η Τρίτη συνιστώσα της πολιτικής συνοχής. Στη συνέχεια τον Οκτώβριο του 2008, κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Προεδρίας στην ΕΕ ολοκληρώνεται η επιχείρηση «Barnier» για την εδαφική συνοχή. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδίδει Πράσινη Βίβλο⁴, με τίτλο «*Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή: Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα*», σηματοδοτώντας έτσι, το ξεκίνημα μιας σημαντικής διαβούλευσης με περιφερειακές αρχές, τοπικές αρχές, ενώσεις, ΜΚΟ, την κοινωνία των πολιτών και άλλους φορείς, με σκοπό να κατανοηθεί καλύτερα και να διαμορφωθεί μία κοινή αντίληψη για την εδαφική συνοχή και τις συνέπειές της στη μελλοντικής περιφερειακή πολιτική της ΕΕ (Κυβέλου, 2010).

Έτσι, η Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή απαντά στις προκλήσεις του σήμερα και συνεισφέρει στο να βελτιωθεί ο τρόπος κάλυψης των εδαφικών αναγκών από τις δημόσιες πολιτικές. Στο πλαίσιο αυτό, η εδαφική συνοχή αφορά την εξασφάλιση της αρμονικής ανάπτυξης όλων των περιοχών της ΕΕ, καθώς και τη μέριμνα ώστε να είναι σε θέση οι πολίτες τους να αξιοποιήσουν στο έπακρο τα εγγενή χαρακτηριστικά των εν λόγω εδαφών. Με αυτή τη μορφή αποτελεί μέσο για τη μετατροπή της ποικιλομορφίας σε προτέρημα, το οποίο συμβάλλει στη βιώσιμη

---

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «*Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική συνοχή. Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα*», Οκτώβριος 2008.

ανάπτυξη ολόκληρης της ΕΕ και αναφέρεται ρητά στους παρακάτω στόχους (Κυβέλου, 2010):

- Εξισορρόπηση της εδαφικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης
- Υπέρβαση των διαφορών πληθυσμιακής πυκνότητας
- Υπέρβαση της απόστασης
- Υπέρβαση των διοικητικών συνόρων

Η Επίτροπος για την περιφερειακή πολιτική D. Hübner, υποστηρίζει ότι για τη μετατροπή της ποικιλομορφίας σε ισχύ πρέπει κατά την εξέταση της εδαφικής συνοχής να εστιάσουμε σε νέα θέματα, νέες σχέσεις που συνδέουν περιοχές της ΕΕ σε διάφορα επίπεδα και νέες μορφές συνεργασίας, συντονισμού και εταιρικών σχέσεων. Οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν τα κύρια θέματα της προτεινόμενης συζήτησης:

- Η εξέταση της συνοχής από εδαφική άποψη προϋποθέτει να στρέψουμε την προσοχή σε θέματα, όπως η βιώσιμη ανάπτυξη και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Επιπλέον, η Βίβλος υπογραμμίζει ότι ενώ πολλά ζητήματα δε γνωρίζουν διοικητικά σύνορα και απαιτούν μία συντονισμένη δράση από πολλές περιφέρειες ή χώρες, άλλα ζητήματα πρέπει να επιλυθούν σε τοπικό ή συνοικιακό επίπεδο. Με βάση την εμπειρία του στόχου της Ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας μπορούμε πλέον να αναζητήσουμε τρόπους για να βελτιώσουμε περαιτέρω τη συνεργασία μεταξύ των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των όμορων περιφερειών εκτός ΕΕ.
- Μια ολοκληρωμένη τοποκεντρική προσέγγιση για την Πολιτική Συνοχής είναι η καταλληλότερη για να δώσει λύσεις σε κάποια σύνθετα και παγιωμένα ζητήματα, όπως η περιφερειακή ανάπτυξη. Εντούτοις, η ενδυνάμωση των συνεργιών προϋποθέτει καλύτερο συντονισμό με τις τομεακές πολιτικές. Επίσης, στο πλαίσιο της εδαφικής συνοχής υπογραμμίζεται η προστιθέμενη αξία των εταιρικών σχέσεων τοπικού χαρακτήρα, γεγονός που συνεπάγεται ότι οι πολιτικές σχεδιάζονται και υλοποιούνται με βάση την τοπική γνώση.

Η εδαφική διάσταση βρίσκεται, εμφανώς, στον πυρήνα της πολιτικής συνοχής από τη γέννησή της, μέσω των συστημάτων επιλεξιμότητας και κατανομής των πόρων, καθώς και του τρόπου με τον οποίο έχει οργανωθεί ο προγραμματισμός. Η εδαφική συνοχή αφορά την προσαρμογή στην πραγματικότητα και στις προκλήσεις του

σήμερα. Είναι ένα ευρωπαϊκό μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης και απασχόλησης (D. Hübner, 2008).

Ακόμη, η D. Hübner στα πορίσματα της Έκθεσης «Περιφέρειες 2020» που υπέβαλλε, συμπεριέλαβε μία πρώτη ανάλυση των πιθανών επιπτώσεων που θα έχουν στις περιφέρειες της ΕΕ τέσσερις από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη: η παγκοσμιοποίηση και οι συνέπειες της χρηματοοικονομικής κρίσης, οι δημογραφικές τάσεις, η κλιματική αλλαγή και η ενεργειακή αστάθεια. Τα πορίσματα της έκθεσης, την οποία εκπόνησε η Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής της Επιτροπής, μέσα από την κριτική παρουσίαση της χωρικής διάστασης της στρατηγικής για την Ευρώπη του 2020, αναμφίβολα τροφοδοτούν τον προβληματισμό σχετικά με τη μελλοντική ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής.

Συνεπώς, η ανταγωνιστικότητα και η ευημερία εξαρτώνται πλέον όλο και περισσότερο από την ικανότητα των ανθρώπων και των επιχειρήσεων να αξιοποιούν στο έπακρο όλα τα εδαφικά προτερήματα. Ωστόσο, σε μία παγκόσμια οικονομία που διεθνοποιείται και διασυνδέεται, η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται επιπροσθέτως από την οικοδόμηση σχέσεων με άλλα εδάφη, ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα κοινά θετικά στοιχεία αξιοποιούνται κατά συντονισμένο και βιώσιμο τρόπο. Η συνεργασία, παράλληλα με την εισροή της τεχνολογίας και των ιδεών, καθώς επίσης και των αγαθών, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, ανάγεται σε όλο και σημαντικότερη πτυχή της εδαφικής ανάπτυξης και σε βασικό παράγοντα για τη στήριξη της μακροπρόθεσμης και βιώσιμης ανάπτυξης της ΕΕ συνολικά. Σε αυτό το πλαίσιο η έννοια της εδαφικής συνοχής διασυνδέει την οικονομική αποτελεσματικότητα, την κοινωνική συνοχή και την οικολογική ισορροπία, τοποθετώντας τη βιώσιμη ανάπτυξη στην καρδιά του πολιτικού σχεδιασμού. Ο Camagni⁵ επισημαίνει ότι η εδαφική συνοχή μπορεί να θεωρηθεί και ως η εδαφική διάσταση της βιωσιμότητας.

Η Πράσινη Βίβλος αναφέρει επιπλέον ότι σε ό,τι αφορά τις διαρθρωτικές πολιτικές, η επιλεξιμότητα για την παροχή στήριξης καθορίζεται κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο

---

⁵ Βλ. ESPON SEMINAR: “*Progress on an ex-ante assessment tool for territorial impact of EU policies: The TEQUILA model and beyond*” Evora, 12-13 November, 2007. Σύμφωνα με τον Camagni μπορεί να δοθεί ένας **λειτουργικός ορισμός** για την εδαφική συνοχή, προσδίδοντας της τρία συστατικά στοιχεία: α) Εδαφική Αποτελεσματικότητα (επάρκεια σε φυσικούς πόρους – ενέργεια, ανταγωνιστικότητα, ελκυστικότητα, εσωτερική & εξωτερική πρόσβαση κα.), β) Εδαφική Ποιότητα (ποιότητα ζωής, εργασιακό περιβάλλον, πρόσβαση σε υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος & γνώσης κτλ) και γ) Εδαφική Ταυτότητα (παρουσία του “κοινωνικού κεφαλαίου”, πολιτιστική κληρονομιά, παραγωγικότητα κα.).

και διαπιστώνεται όλο και περισσότερο η ανάγκη να πλαισιώσουν οι αναπτυξιακές στρατηγικές τα ιδιαίτερα θετικά στοιχεία των περιοχών, το φυσικό, το ανθρώπινο και το κοινωνικό τους κεφάλαιο, καθώς επίσης και τους φυσικούς πόρους τους. Επιπλέον, με το πέρασμα των ετών, οι διαρθρωτικές πολιτικές της ΕΕ έχουν υπερασπιστεί μια πολυτομεακή, ολοκληρωμένη προσέγγιση στην οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη σε ολόκληρη την ΕΕ.

Αξίζει ακόμη να αναφερθεί, ότι ήδη με τη θέσπιση της Εδαφικής Ατζέντας στη Λειψία⁶ τον Μάιο του 2007, οι αρμόδιοι υπουργοί της ΕΕ για τη χωροταξία και την περιφερειακή ανάπτυξη, τόνισαν την ανάγκη για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και κοινωνική και οικολογική ανάπτυξη σε όλες τις περιφέρειες της ΕΕ, με παράλληλη εξασφάλιση «καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και καλύτερης ποιότητας ζωής με ίσες ευκαιρίες ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας των ανθρώπων»⁷. Έτσι, η εν λόγω Πράσινη Βίβλος, σε συνέχεια των συμπερασμάτων της άτυπης συνεδρίασης στη Λειψία σύμφωνα με τα οποία η Επιτροπή καλούνταν να καταρτίσει μέχρι το 2008 έκθεση σχετικά με την εδαφική συνοχή, δρομολόγησε συζήτηση για την εδαφική συνοχή με σκοπό τη βαθύτερη κατανόηση της έννοιας αυτής και των επιπτώσεών της στην πολιτική και στη συνεργασία.

Επίσης, στο κείμενο της Πράσινης Βίβλου επισημαίνεται ότι η πιο ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία εμπίπτει στην έννοια της εδαφικής συνοχής, θα είχε ως αποτέλεσμα μια πιο ομοιόμορφη και βιώσιμη χρήση των θετικών στοιχείων.

Παρά τις πρώτες κριτικές αντιδράσεις απέναντι στην Πράσινη Βίβλο για την εδαφική συνοχή, θεωρείται από την Επιτροπή στρατηγικής σημασίας για μια σειρά από λόγους, μεταξύ των οποίων είναι η προσπάθεια ενός σαφέστερου ορισμού της έννοιας της εδαφικής συνοχής και κατά συνέπεια των επιπτώσεών της στις ευρωπαϊκές πολιτικές, αλλά και το γεγονός ότι αποτελεί ευκαιρία να τεθούν ζητήματα των πολιτικών εργαλείων για την εδαφική συνεργασία με έμφαση στη διεθνική συνεργασία και στην πολυτομεακή και πολύ-επίπεδη εδαφική διακυβέρνηση. Πέραν

---

⁶ Οι υπουργοί χωροταξίας των κρατών – μελών της ΕΕ ενέκριναν 2 πολιτικά έγγραφα: Την *Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* και τον *Χάρτη της Λειψίας* για την αειφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων. Η Εδαφική Ατζέντα ασχολείται με όλα τα διαφορετικά είδη περιφερειών και εστιάζει στη διασύνδεση μεταξύ τους. Αντίθετα, ο Χάρτης της Λειψίας ασχολείται μόνο με ένα είδος εδαφικής μονάδας και εστιάζει σε συναφή ζητήματα. Ως εκ τούτου η Εδαφική Ατζέντα είναι γενικότερου ενδιαφέροντος.

⁷ Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λειψία 24 -25 Μαΐου 2007.

αυτών, η έκδοση της Πράσινης Βίβλου συμπίπτει με τη συζήτηση για το μέλλον της πολιτικής συνοχής και θα μπορούσε έτσι, να έχει μία σαφή επιρροή στη μόρφωση των νέων κατευθύνσεων που αφορούν την πολιτική αυτή. Η υιοθέτηση της Πράσινης Βίβλου αποτελεί έκβαση της συζήτησης σχετικά με την εδαφική συνοχή που όπως είδαμε, άρχισε ήδη από τη δεκαετία του '90. Προωθεί λοιπόν ένα επόμενο στάδιο αυτής της συζήτησης με στόχο να συμβάλλει στο νέο σχέδιο της πολιτικής συνοχής για την περίοδο μετά το 2013 (Κυβέλου, 2010).

1.4 Πολιτική Συνοχής 2007 – 2013

Οι περισσότερες προσπάθειες μείωσης των ανισοτήτων στην ΕΕ σε γεωγραφικό επίπεδο καταβάλλονται μέσω της πολιτικής για τη συνοχή. Η πολιτική αυτή χαρακτηρίζεται από την παροχή ενισχύσεων υπό προϋποθέσεις, οι οποίες επιβάλλονται για τις μεταβιβάσεις πόρων, τόσο στο επίπεδο των ενισχύσεων, όσο και στο επίπεδο του συστήματος εφαρμογής. Ειδικότερα, τα κράτη – μέλη πρέπει να καταρτίζουν μία μεσοπρόθεσμη στρατηγική για τη χρήση των πόρων, να συμπληρώνουν με εθνικούς πόρους τις ευρωπαϊκές ενισχύσεις, να συνεργάζονται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και να σέβονται τη νομοθεσία και τις πολιτικές της ΕΕ.

Αυτοί οι όροι έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός κοινού συστήματος διαχείρισης μεταξύ ευρωπαϊκού, εθνικού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου, εν ολίγοις, σε ένα πολύ-επίπεδο σύστημα διακυβέρνησης. Μετά τη μεταρρύθμιση της πολιτικής για τη συνοχή το 2006, για την περίοδο 2007 – 2013, ο κύριος στόχος της πολιτικής για τη συνοχή παραμένει η μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των κρατών – μελών και των περιφερειών μέσω της συγκέντρωσης των πόρων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες⁸.

Η Πολιτική Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) στοχεύει λοιπόν, στην προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής μεταξύ των κρατών – μελών και των περιφερειών της Ένωσης, συμβάλλοντας έτσι στη μείωση του χάσματος ανάμεσα στις πλούσιες και φτωχές ευρωπαϊκές χώρες και περιφέρειες.

Η Πολιτική Συνοχής για την περίοδο 2007 – 2013 έχει 3 γενικούς στόχους:

---

⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Τέταρτη Έκθεση για την οικονομική και κοινωνική συνοχή», Μάιος 2007.

Στόχος 1. Σύγκλιση

Στόχος 2. Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας και της Απασχόλησης και

Στόχος 3. Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία.

Ο Στόχος 3 Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία αφιερώνεται ουσιαστικά στη διαπεριφερειακή, διακρατική και διασυνοριακή συνεργασία και αντικαθιστά το Κοινοτικό Πρόγραμμα Πρωτοβουλίας INTERREG III 2000 – 2006. Η Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία εφαρμόζεται μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ και συγκεκριμένα μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και επικεντρώνεται σε τρεις άξονες:

- Ανάπτυξη διασυνοριακών οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.
- Καθιέρωση και ανάπτυξη διακρατικής συνεργασίας.
- Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της περιφερειακής πολιτικής μέσω της προώθησης της διαπεριφερειακής συνεργασίας της ανάπτυξης δικτύων και της ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ των περιφερειακών και των τοπικών αρχών.

Η προστιθέμενη αξία της πολιτικής συνοχής⁹ συζητείται τακτικά από διαμορφωτές πολιτικής, πανεπιστημιακούς και ενδιαφερόμενα μέρη. Μερικοί υποστηρίζουν ότι η πολιτική συνοχής δε συνδέεται στενά με τις προτεραιότητες της ΕΕ και ότι κατανέμει τους πόρους με κατακερματισμένο τρόπο σε τομείς πολιτικής, καθώς και ότι ο υπολογισμός των επιπτώσεών της είναι συχνά δυσχερές. Μολονότι η έκθεση δείχνει ότι η πολιτική συνοχής έχει συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιφερειών και στην ευημερία των ατόμων, η Επιτροπή αντιμετωπίζει πολύ σοβαρά αυτή την κριτική.

Κατά συνέπεια, οι περαιτέρω μεταρρυθμίσεις της πολιτικής συνοχής, διατηρώντας το γενικό της στόχο, θα πρέπει να στοχεύσουν στον αποφασιστικό προσανατολισμό της πολιτικής προς τα αποτελέσματα και την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων που απαιτούνται για την επίτευξη των αποτελεσμάτων, ενώ παράλληλα θα μειωθούν οι γραφειοκρατικές διατυπώσεις και θα απλουστευθεί η καθημερινή διαχείριση της πολιτικής.

Ουσιαστικά, η πολιτική συνοχής έχει ήδη ευθυγραμμισθεί με τη στρατηγική της Λισσαβόνας, ιδίως με τη διάθεση επαρκών χρηματοοικονομικών πόρων. Ωστόσο, η

---

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πέμπτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Νοέμβριος 2010.

ευθυγράμμιση αυτή δεν επαρκεί, λόγω του κενού διακυβέρνησης μεταξύ των δύο στρατηγικών διαδικασιών. Ωστόσο, μελλοντικά μπορούν να γίνουν περισσότερα, ώστε να ευθυγραμμιστεί καλύτερα η πολιτική συνοχής με τη στρατηγική Ευρώπη 2020 και αυτό, πρωτίστως απαιτεί σαφή καθοδήγηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο και μια πιο στρατηγική διαδικασία διαπραγμάτευσης και παρακολούθησης.

Οι αστικές περιοχές¹⁰ μπορούν να γίνουν κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη και κέντρα δημιουργικότητας και καινοτομίας. Μπορούν να επιτευχθούν υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης και να δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης, εάν υπάρξει η κρίσιμη μάζα συντελεστών, όπως εταιριών, πανεπιστημίων και ερευνητών. Τα προβλήματα των αστικών περιοχών, είτε σχετίζονται με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, είτε με τον κοινωνικό αποκλεισμό, επιβάλλουν μια συγκεκριμένη αντιμετώπιση και την άμεση συμμετοχή του οικείου επιπέδου διακυβέρνησης. Δίνεται έτσι, έμφαση στο ρόλο των πόλεων, της λειτουργικής γεωγραφικής οριοθέτησης, των περιοχών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα γεωγραφικά ή δημογραφικά προβλήματα και των μακρο-περιφερειακών στρατηγικών.

Συνεπώς, πρέπει να επιτευχθεί ένα φιλόδοξο πρόγραμμα όπου θα προσδιορίζονται σαφέστερα οι οικονομικοί πόροι για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των πόλεων, ενώ οι αρχές των πόλεων θα διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των στρατηγικών αστικής ανάπτυξης. Η δράση στις αστικές περιοχές οι σχετικοί πόροι και οι πόλεις που συμμετέχουν θα πρέπει να προσδιορίζονται με σαφήνεια στα έγγραφα προγραμματισμού. Μελλοντικά, μία πτυχή που θα πρέπει να εξεταστεί είναι κατά πόσον το ρυθμιστικό πλαίσιο της πολιτικής συνοχής θα πρέπει να επιτρέπει τη μεγαλύτερη ευελιξία κατά την οργάνωση επιχειρησιακών προγραμμάτων, προκειμένου να αντικατοπτρίζεται καλύτερα η φύση και η γεωγραφία των αναπτυξιακών διαδικασιών.

Ακόμη, η έκθεση έδειξε ότι σε μερικές περιπτώσεις τα γεωγραφικά ή τα δημογραφικά χαρακτηριστικά είναι δυνατό να επιτείνουν τα αναπτυξιακά προβλήματα. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο στις κύρια απόκεντρες περιοχές, στις υπερβόριες περιοχές με πολύ χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, καθώς και στις νησιωτικές, διασυνοριακές και ορεινές περιοχές, όπως αναγνωρίζει ρητά η συνθήκη της Λισσαβόνας.

---

¹⁰ Απόσπασμα από την «Πέμπτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», κεφ.3: Ενίσχυση της Διακυβέρνησης.

Κρίνεται έτσι αναγκαία, η ανάπτυξη στοχοθετημένων διατάξεων που θα αντικατοπτρίζουν τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά, χωρίς άσκοπο πολλαπλασιασμό των μέσων και των προγραμμάτων. Εδαφική συνοχή λοιπόν σημαίνει επίσης, αντιμετώπιση της αλληλεξάρτησης υπαίθρου – πόλης, όσο αναφορά την πρόσβαση σε οικονομικά προσιτές και υψηλής ποιότητας υποδομές και υπηρεσίες και τα προβλήματα στις περιφέρειες με υψηλή συγκέντρωση κοινωνικά περιθωριοποιημένων κοινοτήτων.

Τέλος, οι περαιτέρω εργασίες για τις νέες μακροπεριφερειακές στρατηγικές θα πρέπει να βασίζονται σε ενδελεχή επανεξέταση των υπάρχουσών στρατηγικών και της διαθεσιμότητας των πόρων. Ως εκ τούτου, οι μακροπεριφερειακές στρατηγικές θα πρέπει να αποτελούν ολοκληρωμένα και ευρείας βάσης όργανα, τα οποία θα υποστηρίζονται από μία ενισχυμένη διακρατική πτυχή, παρόλο που το κύριο μέρος της χρηματοδότησης θα πρέπει να προέρχεται από τα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από την πολιτική συνοχής, καθώς και από άλλους εθνικούς πόρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

“ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ESPON”

Έχοντας κάνει μία πολύ σύντομη αναφορά στην προηγούμενη ενότητα για το πως προέκυψε το πρώτο πρόγραμμα ESPON (ESPON 2006), το παρόν κεφάλαιο έχει στόχο την εκτενή παρουσίαση του Προγράμματος ESPON. Έτσι, στη συνέχεια περιγράφονται: η λειτουργία του Προγράμματος, η αποστολή του, οι στόχοι που επιδιώκονται στο πλαίσιο δράσης του, οι προτεραιότητές του, τα έργα ESPON, οι διακρατικές ομάδες έργου (TPGs) και οι διακρατικές δραστηριότητες δικτύωσης και τέλος, γίνεται μία συνοπτική αναφορά στην πρόσφατη Επισκόπηση έργου (ESPON 2013 Synthesis Report).

2.1 Πρόγραμμα ESPON 2006

Το Πρόγραμμα ESPON¹¹ (“European Observation Network for Territorial Development and Cohesion”), το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Παρακολούθησης για την Εδαφική Ανάπτυξη και Συνοχή, αποτελεί ένα από τα δύο Ειδικά προγράμματα της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας INTERREG III (ESPON και INTERACT). Η κατανόηση της έννοιας της εδαφικής συνοχής και της πολιτικής συνοχής που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύλληψη της ιδέας του Προγράμματος ESPON, καθώς και των στόχων που επιδιώκει.

Η άμεση ίδρυση και λειτουργία του ESPON αποτέλεσε λοιπόν μία από τις 4 κατευθυντήριες γραμμές του Προγράμματος Δράσης του «Σχεδίου Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου» (ΣΑΚΧ), το οποίο υιοθετήθηκε από τους αρμόδιους υπουργούς για τη χωρική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Μάιο του 1999 στο Πότσταμ της Γερμανίας, για τη βέλτιστη ισορροπία και πολυκεντρική χωρική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω.

Με υπεύθυνο συντονιστικό κράτος – μέλος το Λουξεμβούργο, τα κράτη – μέλη επεξεργάστηκαν ένα κοινό πλαίσιο με το όνομα: "The ESPON 2006 Programme - Research on the Spatial Development of an enlarging European Union". Η

---

¹¹ Βλ αναλυτικά.: <http://www.espon.eu/> και <http://www.espon2013.panteion.gr/>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε το Πρόγραμμα ESPON στις 3 Ιουνίου 2002 και το επικύρωσε τον Δεκέμβριο του 2004.

Σκοπό είχε την εφαρμοσμένη έρευνα και μελέτη για την εδαφική ανάπτυξη και το χωρικό σχεδιασμό στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Αναπτυξιακής Πολιτικής.

Η συνεισφορά του Προγράμματος σχετίζεται άμεσα με τη σημαντική πια διεύρυνση του ευρωπαϊκού χώρου, δίνοντας τη δυνατότητα στα κράτη – μέλη του να έχουν στη διάθεσή τους επιπρόσθετες πληροφορίες, όπως:

- Διάγνωση των κυρίαρχων εδαφικών τάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και των ανισοροπιών εντός των συνόρων της.
- Ανάλυση των ευρωπαϊκών πολιτικών σχετικά με την εδαφική συνοχή.
- Ευρωπαϊκούς χάρτες μεγάλων χωρικών δομών και περιφερειακών ποικιλομορφιών.
- Ολοκληρωμένη, διατομεακή ανάλυση και χωρικά σχέδια που να προσφέρουν μία ευρωπαϊκή προοπτική για τις περιφέρειες και τις μεγαλύτερες περιοχές, καθώς και ευκαιρίες για την περαιτέρω ανάπτυξή τους.
- Δείκτες, μεθοδολογίες και τυπολογίες με σκοπό τον καθορισμό ευρωπαϊκών προτεραιοτήτων για έναν ισορροπημένο και πολυκεντρικό διευρυνμένο ευρωπαϊκό χώρο.
- Ολοκληρωμένα εργαλεία και μέσα προκειμένου να βελτιωθεί ο χωρικός συντονισμός των τομεακών πολιτικών.

Έτσι, επιδιώκεται μία ιδιαίτερη προσπάθεια για την οικοδόμηση μιας επιστημονικής κοινότητας στον τομέα της εδαφικής ανάπτυξης σε διεπιστημονικό επίπεδο.

Αξιοπερίεργο είναι ωστόσο το γεγονός ότι παρά και τις προσπάθειες του ESPON 2000 – 2006 να ορισθεί η «εδαφική συνοχή» και να δομηθεί ένα σύστημα δεικτών, το 2007 επί Γερμανικής Προεδρίας, όταν οι αρμόδιοι υπουργοί για την περιφερειακή ανάπτυξη αποφάσισαν να εμμείνουν στο στόχο της εδαφικής συνοχής, όπως προαναφέρθηκε, δεν ήταν ακόμη διατυπωμένος ένας σαφής εφαρμόσιμος ορισμός της εδαφικής συνοχής, που να διευκρινίζει σε τι στοχεύει αυτός ο όρος. Μόνον περιγραφές, όπως το γεγονός ότι η εδαφική συνοχή υπερβαίνει την κοινωνική και οικονομική συνοχή ήταν διαθέσιμες. Στα δε σχέδια για την εδαφική κατάσταση της Ένωσης και την Εδαφική Ατζέντα, οι συντάκτες περιέγραψαν την εδαφική συνοχή ως:

- την καλύτερη χρήση του περιφερειακού δυναμικού, του εδαφικού κεφαλαίου και της πολιτισμικής ποικιλομορφίας της Ευρώπης,
- την καλύτερη τοποθέτηση των περιοχών της Ευρώπης, με την ενίσχυση της θέσης τους, αλλά και μέσω της διευρωπαϊκής συνεργασίας και
- την προώθηση της συνοχής των πολιτικών της ΕΕ που έχουν εδαφικό αντίκτυπο.

Επίσης, αυτά τα έγγραφα, που συντάχθηκαν για να προετοιμάσουν τη συνεδρίαση των αρμόδιων υπουργών για την περιφερειακή ανάπτυξη στη Λειψία τον Μάιο του 2007, προτείνουν ότι πάνω από τους καθιερωμένους κοινωνικούς και οικονομικούς πολιτικούς στόχους της συνοχής, επιδιώκονται και νέοι φυσικοί χωρικοί στόχοι, όπως: συνεπείς χωρικές δομές που υποστηρίζουν την αποδοτική λειτουργία και την ενισχυμένη ανταγωνιστικότητα των χωρικών ενοτήτων, καλύτερα συνδεδεμένες και καλύτερα συντονισμένες φυσικές υποδομές και χωρική ολοκλήρωση των διαφορετικών τομεακών πολιτικών (Κυβέλου, 2010).

2.2 Πρόγραμμα ESPON 2013

Το Πρόγραμμα ESPON 2013 βασιζόμενο στα αποτελέσματα και τις συστάσεις του ESPON 2006, υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 7 Νοεμβρίου 2007 και αφορά την προγραμματική περίοδο 2007 – 2013. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος είναι 47 εκατ. € και συγχρηματοδοτείται κατά το 75% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης στο πλαίσιο του Στόχου 3 για την Εδαφική Συνεργασία και Ανάπτυξη. Το υπόλοιπο 25% χρηματοδοτείται από τις 31 συμμετέχουσες χώρες, τα 27 κράτη – μέλη της ΕΕ και την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία, που συμμετέχουν αλλά και συμβάλλουν οικονομικά στην υλοποίηση του προγράμματος.

Η επιτροπή παρακολούθησης του προγράμματος ESPON 2013 αποτελείται από έναν εκπρόσωπο κάθε κράτους μέλους της ΕΕ (ΕΕ27) και έναν εκπρόσωπο από κάθε κράτος μέλος (Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία και Ελβετία). Εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συμμετέχουν συμβουλευτικά.

2.3 Αποστολή του Προγράμματος

Η αποστολή του Προγράμματος ESPON είναι: «Η στήριξη της αναπτυξιακής πολιτικής σε σχέση με το στόχο της εδαφικής συνοχής και της αρμονικής ανάπτυξης του ευρωπαϊκού εδάφους, πρώτον με την παροχή συγκρίσιμων πληροφοριών, αποδεικτικών στοιχείων, αναλύσεων και σεναρίων για την εδαφική δυναμική και δεύτερον, αναδεικνύοντας το **εδαφικό κεφάλαιο** και τις αναπτυξιακές δυνατότητες των περιφερειών και των μεγαλύτερων περιοχών, συμβάλλοντας στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα, την εδαφική συνεργασία και τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη».

Οι δράσεις που πραγματοποιούνται στα πλαίσια του Προγράμματος περιλαμβάνουν διαφορετικές και συνάμα, ισχυρά αλληλένδετες εφαρμογές, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια.

2.4 Προτεραιότητες του Προγράμματος¹²

2.4.1 Προτεραιότητα 1: Εφαρμοσμένη Έρευνα για την Εδαφική Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Συνοχή

Η εφαρμοσμένη έρευνα στα πλαίσια του Προγράμματος ESPON 2013 αποσκοπεί στην ενίσχυση των δεδομένων και των πληροφοριών, σχετικά με τις δομές του ευρωπαϊκού εδάφους, τις τάσεις, τις προοπτικές και τις επιπτώσεις των αντίστοιχων πολιτικών. Ιδιαίτερη δε έμφαση δίνεται στις εδαφικές δυνατότητες και προκλήσεις για την επιτυχή ανάπτυξη των περιφερειών και πόλεων της Ευρώπης. Επιπλέον, προτεραιότητα δίνεται στην κατανόηση των διαφορετικών τύπων των περιφερειών και εδαφών.

Η Διαθεματική Εφαρμοσμένη Έρευνα αποτελεί κυρίαρχη δραστηριότητα για την ενσωμάτωση υφιστάμενων θεματικών αναλύσεων, καθώς και την ανάλυση νέων. Η εδαφική προσέγγιση εφαρμόζεται σε αυτά τα σχέδια περικλείοντας έτσι κι άλλους σχετικούς τομείς. Τα θέματα εφαρμοσμένης έρευνας επιλέγονται σύμφωνα με κοινωνικοοικονομικά, καθώς και οικολογικά ζητήματα, τα οποία είναι πάντα προσανατολισμένα υπό την εδαφική σκοπιά, παρέχοντας τελικά μία ευρεία πλατφόρμα πληροφοριών σε σχέση με τις περιοχές και πόλεις της Ευρώπης.

---

¹² Βλ. http://www.espon.eu/main/Menu_Programme/Menu_Priorities/.

Ακόμη, η εφαρμοσμένη έρευνα ασχολείται με τα εδαφικά φαινόμενα, όπως οι αστικές δομές, το επίπεδο προσβασιμότητας και εξάπλωσης των πόλεων, προκειμένου να εμπλουτίσει την αναπτυξιακή πολιτική με επιπλέον στοιχεία αναφορικά με την εδαφική ανάπτυξη και συνοχή.

Η επίδραση των ευρωπαϊκών πολιτικών αποτελεί άλλο ένα πεδίο ενδιαφέροντος του Προγράμματος ESPON. Τα έργα, όπως αναλύονται στην παρακάτω ενότητα, θα υποστηρίξουν τους πολιτικούς φορείς – δρώντες (Στρατηγικές Πολιτικές, Κοινοτικές Οδηγίες) με χρήσιμες πληροφορίες και εργαλεία σχετικά με τις επιπτώσεις των συγκεκριμένων τομεακών πολιτικών, με σκοπό ουσιαστικά την εκ των προτέρων εκτίμηση των επιπτώσεων αυτών.

Οι Δράσεις εφαρμοσμένης έρευνας υποστηρίζονται από ένα «Βοηθητικό Σύστημα Γνώσεων» (Knowledge Support System), το οποίο έχει το ρόλο της διασφάλισης της επιστημονικής ποιότητας της εφαρμοσμένης έρευνας. Έτσι, μία ομάδα εμπειρογνομόνων από όλη την Ευρώπη παρέχει τη βάση για την επιλογή των ειδικών που θα εκτιμήσουν και τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας.

2.4.2 Προτεραιότητα 2: Στοχευόμενες στις Απαιτήσεις του Χρήστη (on User Demand) Αναλύσεις

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι επαγγελματίες, σε όλα τα διοικητικά επίπεδα, είναι οι βασικοί εμπλεκόμενοι για το Πρόγραμμα ESPON, οι οποίοι με τη βοήθεια άμεσων και έμμεσων μέτρων αποτελούν τους κύριους συντελεστές για την επίτευξη των στόχων της ευρωπαϊκής πολιτικής για την εδαφική ανάπτυξη και συνοχή. Σε μία εποχή αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης είναι σημαντικό οι αποφάσεις να λαμβάνουν υπόψη στοιχεία και πληροφορίες ενός ευρύτερου εδαφικού πλαισίου και μιας ευρωπαϊκής προοπτικής των περιοχών.

Η εν λόγω προτεραιότητα απαντά σε ένα ξεκάθαρο αίτημα των φορέων χάραξης πολιτικής και των επαγγελματιών, που εκφράστηκε κατά την τελική φάση του Προγράμματος ESPON 2006, για δραστηριότητες κατευθυνόμενες από τις εκάστοτε απαιτήσεις των χρηστών. Στοχευόμενες Αναλύσεις που εκπονήθηκαν στα πλαίσια του Προγράμματος ESPON 2013 επιδιώκουν να ικανοποιήσουν αυτές τις απαιτήσεις και να προσφέρουν, βάσει στοιχείων και πληροφοριών, μία πραγματική ευρωπαϊκή διάσταση, σε τοπικό, εθνικό, διασυνοριακό και διεθνικό επίπεδο.

Πρακτικά, η επεξεργασία των αποτελεσμάτων του ESPON θα συμβάλλει στη λήψη των σχετικών πολιτικών αποφάσεων. Έτσι, με τη συμβολή μιας αναλυτικής διαδικασίας, τα συμπεράσματα του Προγράμματος ESPON διακρίνονται για τις λεπτομερείς πληροφορίες και τις πρακτικές γνώσεις που μπορούν να προσφέρουν, όπως επίσης και για τη νέα αντίληψη αναφορικά με τις μελλοντικές δυνατότητες ανάπτυξης, καθώς και τις προκλήσεις που ενδέχεται να προκύψουν. Αυτό άμεσα συνεπάγεται την αποδοτική χρήση των εν λόγω αποτελεσμάτων και την πρακτική τους εφαρμογή μέσω έργων και δράσεων, υπό το πρίσμα βέβαια της ευρωπαϊκής συνεργασίας και του επιστημονικού διαλόγου.

Επίσης, οι στοχευόμενες αναλύσεις είναι σχετικές, όσο το περιεχόμενό τους καθορίζεται από τη ζήτηση για σαφή πανευρωπαϊκά στοιχεία ή / και μία ευρωπαϊκή εδαφική διάσταση στην αναπτυξιακή πολιτική και στη χάραξη στρατηγικής. Θα ενισχύσουν παράλληλα την ολοκλήρωση της ανάλυσης συγκεκριμένων εδαφικών πλαισίων (certain territorial contexts), με τη βοήθεια περιφερειακών περιπτώσεων μελετών (regional case studies), τεχνικών και μεθοδολογικών εργαλείων χωρικού σχεδιασμού, τα οποία αναλαμβάνονται σε συνεργασία και με άλλα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Οι συμμαχίες και συνεργασίες στις συγκεκριμένες αναλύσεις μπορούν να δημιουργήσουν προστιθέμενη αξία για το Πρόγραμμα ESPON 2013 και συνάμα να συνεισφέρουν στη διαδικασία καθορισμού των θεμάτων της εφαρμοσμένης έρευνας.

2.4.3 Προτεραιότητα 3: Επιστημονική Πλατφόρμα και Εργαλεία

Η επιστημονική πλατφόρμα και τα αναλυτικά εργαλεία αποτελούν κυρίαρχα στοιχεία σε μία ευρωπαϊκή εδαφική βάση δεδομένων και γνώσεων του ESPON, η οποία μπορεί να υποστηρίξει την προετοιμασία των αποτελεσματικών χωροταξικών πολιτικών από το περιφερειακό / τοπικό επίπεδο στο ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η δημιουργία της επιστημονικής πλατφόρμας του ESPON είναι μία μακροχρόνια διαδικασία. Υπό αυτή την έννοια, είναι σημαντικό να διατηρήσει, να αναπτύξει και να επεκτείνει την υπάρχουσα επιστημονική βάση, καθώς και τα αναλυτικά εργαλεία που έχουν προέλθει από το Πρόγραμμα ESPON 2006.

Ωστόσο, είναι απαραίτητη η ανάληψη νέων δράσεων για τη διατήρηση και την ανάπτυξη των μέχρι τώρα επιτευγμάτων, με τη βοήθεια φυσικά των δεικτών, των

δεδομένων και των εργαλείων που παρέχει το ESPON. Ειδικότερα, η περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση της βάσης δεδομένων του ESPON, η καινοτόμος εργασία και μελέτη πάνω στους εδαφικούς δείκτες και στο εδαφικό σύστημα παρακολούθησης και αναφοράς, αποτελούν κάποιες από τις προκλήσεις.

Επιπρόσθετα, θα πραγματοποιηθεί η περαιτέρω ανάπτυξη των εργαλείων χαρτογράφησης, των μοντέλων και των μεθοδολογιών, καθώς και η ενημέρωση των δεδομένων που επιτρέπει ανάλυση των τάσεων των θεμάτων, η οποία όμως καλύπτεται ήδη από το στάδιο της εφαρμοσμένης έρευνας.

Στην προσπάθεια για τη βελτίωση της επιστημονικής πλατφόρμας του ESPON θα πρέπει να δοθεί έμφαση στο αριθμό των χωρικών παρατηρητηρίων για τις εθνικές και διασυνοριακές περιοχές. Ακόμη, είναι σημαντικό να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση με τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα για τα χωρικά δεδομένα.

Έτσι, η εσωτερική συνοχή των αποτελεσμάτων του ESPON εξαρτάται από την ύπαρξη μίας κοινής επιστημονικής πλατφόρμας, η οποία θα είναι διαθέσιμη για την υποστήριξη της Εφαρμοσμένης Έρευνας και της Στοχευόμενης Ανάλυσης στα πλαίσια των προτεραιοτήτων 1 και 2.

2.4.4 Προτεραιότητα 4: Κεφαλαιοποίηση, Ιδιοκτησία και Συμμετοχή

Η έννοια της συμμετοχής κατά τη στήριξη των αναπτυξιακών πολιτικών και των σχετικών στρατηγικών είναι αναμφίβολα θεμελιώδους σημασίας για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητάς τους. Συνεπώς, το Πρόγραμμα ESPON 2013 δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί και να καταφέρει να επιτύχει τους συνολικούς του στόχους, χωρίς συγκεκριμένες δράσεις που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της συμμετοχής των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των ενδιαφερομένων μερών στα νέα ευρωπαϊκά στοιχεία που παρέχονται μέσω του ESPON.

Η δυνατότητα αξιοποίησης των αποτελεσμάτων ώστε να καταστούν λειτουργικά, απαιτεί αρχικά δράσεις και ενέργειες ευαισθητοποίησης και συμμετοχής των ενδιαφερομένων. Η συγκέντρωση λοιπόν και καταγραφή των απόψεων των πολιτικών φορέων, των επαγγελματιών και των επιστημόνων, ήταν μία καλή εμπειρία στα πλαίσια του Προγράμματος ESPON 2006 για τον καθορισμό των σχετικών δράσεων. Αυτό ισχύει επίσης και για τα προγράμματα εφαρμοσμένης έρευνας και

στοχευόμενης ανάλυσης, αλλά και για την περαιτέρω εξέλιξη της επιστημονικής πλατφόρμας.

Το Πρόγραμμα ESPON 2013 θα εξασφαλίσει την αξιοποίηση και την κατάλληλη εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων του, καθορίζοντας δύο ομάδες – στόχους (target groups):

1. Πολιτικούς φορείς και συμμετέχοντες σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και προγράμματα, εκπρόσωποι των κρατών – μελών για θέματα εδαφικής ανάπτυξης και σχετικές τομεακές πολιτικές),
2. Πολιτικούς φορείς και επαγγελματίες που είναι υπεύθυνοι σε θέματα ανάπτυξης περιοχών, σε διεθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Παράλληλα, η επιστημονική κοινότητα που ασχολείται και ερευνά εδαφικά ζητήματα θα δώσει έμφαση στην ανάληψη περισσότερων δραστηριοτήτων, βασισμένων στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων του Προγράμματος.

Η εν λόγω κεφαλαιοποίηση / αξιοποίηση (capitalizing on results) υποστηρίζεται και από την ιστοσελίδα του ESPON, καθώς και μέσα από δραστηριότητες των ΜΜΕ. Επιπρόσθετα, οι διάφορες Εκθέσεις του ESPON θα συνθέσουν χρήσιμα επιστημονικά πορίσματα και στόχους για τη χάραξη πολιτικής.

Σε διεθνές επίπεδο, η προσπάθεια αξιοποίησης των αποτελεσμάτων γίνεται από ομάδες – σημείων επαφής του ESPON “ECPs” (ESPON Contact Points¹³) μέσα από διακρατικές δραστηριότητες. Το Δίκτυο Εθνικών Σημείων Επαφής του ESPON αριθμεί τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, τη Νορβηγία και την Ελβετία (που καλύπτουν και το Λιχτενστάιν) και αποτελεί ένα ευρωπαϊκό δίκτυο δημόσιων θεσμικών οργάνων που διορίζονται από κάθε κράτος – μέλος και εγκρίνονται επισήμως από την Επιτροπή Παρακολούθησης του Προγράμματος.

Έτσι, το δίκτυο ECP υποστηρίζει το Πρόγραμμα ESPON αναλαμβάνοντας την κεφαλαιοποίηση των αποτελεσμάτων του σε ένα διακρατικό πλαίσιο, το οποίο θα πρέπει:

- να ενισχύει την ευαισθητοποίηση και τη συνειδητοποίηση των υπευθύνων για τη χάραξη πολιτικής, καθώς και των επαγγελματιών από όλη την Ευρώπη και

---

¹³ Το Εθνικό Σημείο Επαφής ESPON 2013 για την Ελλάδα έχει αναληφθεί από το «Εργαστήριο Στρατηγικού Χωρικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης» του Παντείου Πανεπιστημίου και υλοποιείται σε συνεργασία με την ΕΥΣΣΑΑΠ του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών.

- να ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους και τη χρήση των αποτελεσμάτων του ESPON.

2.4.5 Προτεραιότητα 5: Τεχνική Βοήθεια, Αναλυτική Υποστήριξη και Επικοινωνία

Η Τεχνική Βοήθεια και η Επικοινωνία αποτελούν αναγκαία και αναπόφευκτα στοιχεία όλων των Προγραμμάτων των Διαρθρωτικών Ταμείων. Η ιδιαιτερότητα μίας εφαρμοσμένης έρευνας και ο στρατηγικός ρόλος του ESPON, καθιστούν απαραίτητη μία ικανή Αναλυτική Υποστήριξη (Analytical Support).

Οι δραστηριότητες του ESPON βασίζονται κυρίως σε λεπτομερείς προδιαγραφές ενός έργου ή σύστασης. Οι πιθανοί ανάδοχοι καταθέτουν προτάσεις έργων και οι πάροχοι υπηρεσιών καταθέτουν προσφορές.

Αναμφισβήτητα, σε ένα Πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχουν 31 χώρες, 27 κράτη – μέλη και 4 κράτη – εταίροι, η επαρκής τεχνική βοήθεια είναι αναγκαία ώστε να διασφαλιστεί η ομαλή εκτέλεση του Προγράμματος, καθώς και η συνέπεια ως προς τους Κανονισμούς και τις Οδηγίες που έχουν δοθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο μεγάλος αριθμός λοιπόν των χωρών που συμμετέχουν απαιτεί εξαιρετικές προσπάθειες για να προσαρμοσθούν στις απαιτήσεις που προβλέπονται σχετικά με τα Συστήματα Διαχείρισης και Ελέγχου.

Η Αναλυτική Υποστήριξη απαιτεί επίσης προσωπικό με ειδικές ερευνητικές δεξιότητες, ανεξάρτητες από αυτές που απαιτούνται για την παροχή τεχνικής και διοικητικής υποστήριξης. Έτσι, το Πρόγραμμα ESPON 2013 συγκρινόμενο και με άλλα Προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων στα πλαίσια της προγραμματικής περιόδου 2007 – 2013, καθίσταται μοναδικό.

2.5 Έργα ESPON

Τα έργα του Προγράμματος ESPON, σύμφωνα και με τις προαναφερθείσες προτεραιότητες, ανταποκρίνονται σε ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών περιοχών, όπως καταγράφονται στη συνέχεια, με σκοπό την υποστήριξη των αναπτυξιακών πολιτικών που συνδέονται με την εδαφική ανάπτυξη και συνοχή. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται κυρίως στις εδαφικές δομές, τις τάσεις, τις προοπτικές και τις επιπτώσεις των τομεακών πολιτικών.

- Εφαρμοσμένα Ερευνητικά Προγράμματα. Διεξάγονται από την προτεραιότητα 1 του προγράμματος ESPON 2013 και καθορίζονται θεματικά από τη ζήτηση των υπευθύνων για τη χάραξη περιφερειακής πολιτικής. Παρέχουν ουσιαστικά συγκρίσιμες πληροφορίες και στοιχεία, σε ευρωπαϊκή κλίμακα, σχετικά με τις εδαφικές δυνατότητες και προκλήσεις, εστιάζοντας σε ευκαιρίες ικανές να επιτύχουν ανάπτυξη τόσο των περιφερειών όσο και των πόλεων. Παράλληλα, τα αποτελέσματα αυτά επιτρέπουν την αξιολόγηση του εύρους και των αδυναμιών των επιμέρους περιφερειών και πόλεων υπό το ευρωπαϊκό πλαίσιο.
- Στοχευόμενες Αναλύσεις. Διενεργούνται από την προτεραιότητα 2 του προγράμματος ESPON 2013. Πρόκειται για ένα νέο είδος σχεδίων υπέρ της χρήσης των υφιστάμενων αποτελεσμάτων σε στενή συνεργασία με διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων. Εισάγουν μία νέα προσέγγιση για την παραγωγή έργων, καθώς και ιδέες για την υλοποίησή τους, κατοχυρώνοντας σε πρακτικό επίπεδο τα αποτελέσματα του ESPON. Οι Αναλύσεις αυτές δίνουν την ευκαιρία στους ενδιαφερομένους πρώτον, για βελτίωση της κατανόησης των εδαφικών πλαισίων, δεύτερον για συγκρίσεις με άλλες περιοχές, περιφέρειες και πόλεις και τρίτον, για καθορισμό στρατηγικής, δραστηριοτήτων, μελλοντικές αναπτυξιακές ευκαιρίες, προκλήσεις και εκτιμήσεις σχετικά με την ανάπτυξη των εδαφών τους σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές προοπτικές.
- Επιστημονική πλατφόρμα. Διενεργείται από την προτεραιότητα 3 του προγράμματος ESPON 2013. Αντιπροσωπεύει ένα βασικό στοιχείο της βάσης των γνώσεων που απορρέουν από το ESPON. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία, δείκτες και αναλυτικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για εκτιμήσεις σχετικά με τις εδαφικές πολιτικές.
- Κεφαλαιοποίηση των αποτελεσμάτων. Περιλαμβάνει τη διενέργεια σεμιναρίων, τις δημοσιεύσεις – εκδόσεις κ.α., που εξασφαλίζονται κυρίως από το δίκτυο εθνικών σημείων επαφής ESPON (“ECP” – ESPON Contact Point). Συγκεκριμένα, οι εκδόσεις του ESPON διακρίνονται σε τρεις σειρές:
  - I. Ενημέρωση ESPON. Πρόκειται για περίπου είκοσι σελίδες οι οποίες παρέχουν μία γρήγορη πολιτική επισκόπηση προσανατολισμένη σε επιλεγμένα θέματα. Οι Ευρωπαϊκοί χάρτες και η ερμηνεία τους αποτελούν βασικά στοιχεία των ενημερώσεων.
  - II. ESPON Synthesis Reports. Πρόκειται για περίπου εκατό σελίδες οι οποίες περιέχουν μία πιο εμπεριστατωμένη επισκόπηση αναφορικά με τις

τελευταίες διαπιστώσεις του ESPON για την ευρωπαϊκή εδαφική ανάπτυξη. Οι συνοπτικές εκθέσεις προσπαθούν να ταξινομήσουν τις εκάστοτε πολιτικές συζητήσεις σύμφωνα με το χρόνο δημοσίευσής τους.

- III.** ESPON Scientific Reports. Πρόκειται για Επιστημονικές Εκθέσεις οι οποίες παρουσιάζουν επιλεγμένα χαρακτηριστικά της επιστημονικής συζήτησης για την Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνοχή, καθώς και για την έρευνα και πρόοδο που σημειώθηκε από τον επιστημονικό συντονισμό του ESPON, με σκοπό την οικοδόμηση μιας κοινής πλατφόρμας και εργαλείων ανάλυσης.
- Τεχνική Βοήθεια, Αναλυτική Υποστήριξη και Επικοινωνία. Εξασφαλίζει την υγιή διαχείριση του προγράμματος και την ικανότητα μεταφοράς των επιστημονικών αποτελεσμάτων σε πολιτικό επίπεδο.

2.6 Transnational Project Groups (TPGs)¹⁴

Στις διακρατικές ομάδες έργου (TPGs) συμμετέχουν ειδικοί, οι οποίοι εκπροσωπούν τουλάχιστον τρία κράτη μέλη ή εταίρους και συντελούν στην υλοποίηση των έργων του ESPON. Κάθε TPG πρέπει να ακολουθήσει την Αρχή του Συντονιστή – Εταίρου (“Lead Partner Principle”). Αυτή η δομή διαχείρισης έργων απαιτεί ότι ο ένας εταίρος – συντονιστής (Lead Partner) έχει την οικονομική και διαχειριστική ευθύνη, τόσο για ολόκληρο το πρόγραμμα, όσο και για τα εμπλεκόμενα μέρη.

Οι μετέχοντες στα διάφορα έργα ESPON στο πλαίσιο των τριών πρώτων προτεραιοτήτων μπορούν να περιλαμβάνουν τόσο δημόσιους, όσο και ιδιωτικούς φορείς. Για την προτεραιότητα 4, τα TPGs απαρτίζονται από φορείς που ορίζουν τα κράτη – μέλη και οι εταίροι ως Εθνικά Σημεία Επαφής του ESPON (ECPs) και επικυρώνει η Επιτροπή Παρακολούθησης.

Τα υφιστάμενα TPGs είναι τα ακόλουθα:

- **ARTS** - Assessment of Regional and Territorial Sensitivity
- **ATTREG** - Attractiveness of European Regions and Cities for Residents and Visitors
- **CAEE** - The Case for Agglomeration Economies in Europe

---

¹⁴ Βλ. http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TransnationalProjectGroups/.

- **DEMIFER** - Demographic and Migratory Flows Affecting European Regions and Cities
- **EDORA** - European Development Opportunities in Rural Areas
- **ESPON CLIMATE** - Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies in Europe
- **ESPON DATABASE 2013**
- **ESPON TeDi** - Territorial Diversity in Europe
- **EUROISLANDS** - The Development of the Islands – European Islands and Cohesion Policy
- **FOCI** - Future Orientation for Cities
- **INTERCO** - Indicators of territorial cohesion
- **INTERSTRAT** - ESPON in Integrated Territorial Strategies
- **KIT** - Knowledge, Innovation, Territory
- **METROBORDER** - Cross-Border Polycentric Metropolitan Regions
- **NORBA** - Nordic-Baltic dialogues on Transnational Perspectives in Spatial Planning
- **PURR** - Potential of Rural Regions
- **ReRISK** - Regions at Risk of Energy Poverty
- **SS-LR** - Spatial Scenarios: New Tools for Local-Regional Territories
- **SURE** - Success for Convergence Regions' Economies
- **TERCO** - European Territorial Cooperation as a Factor of Growth, Jobs and Quality of Life
- **TIGER** - Territorial Impact of Globalization for Europe and its Regions
- **TIPTAP** - Territorial Impact Package for Transport and Agricultural Policies
- **TRACC** - TRansport ACCessibility at regional/local scale and patterns in Europe

2.7 Transnational Networking Activities¹⁵

Οι διακρατικές δραστηριότητες δικτύωσης διενεργούνται υπό την προτεραιότητα 4 του Προγράμματος ESPON 2013. Αποσκοπούν στην ενεργοποίηση του διεθνικού ενδιαφέροντος για το ESPON από πολιτικούς φορείς, επαγγελματίες και επιστήμονες.

---

¹⁵ Βλ. περισσότερα:

http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TransnationalNetworkingActivities.

Μεταξύ των δραστηριοτήτων που προβλέπονται είναι και γεγονότα που μπορούν να υποστηρίξουν την κεφαλαιοποίηση των αποτελεσμάτων του ESPON σε διακρατικό επίπεδο, δηλαδή δράσεις υπό μία λειτουργική προσέγγιση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε συστάσεις για νέες πρωτοβουλίες για τις σχετικές περιοχές.

Τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι διαθέσιμες οι ακόλουθες:

- INTERSTRAT, ESPON in Integrated Territorial Strategies
- NORBA, Nordic-Baltic Dialogues on transnational perspectives in spatial planning

2.8 Επισκόπηση του Προγράμματος ESPON 2013 – First ESPON 2013 Synthesis Report¹⁶

Τον Οκτώβριο του 2010 δημοσιεύθηκε η Έκθεση του ESPON, η οποία παρουσιάζει μία κριτική σύνθεση των αποτελεσμάτων από τα βασικά Εφαρμοσμένα Ερευνητικά Προγράμματα, που αναλαμβάνονται από το Πρόγραμμα ESPON 2013. Η συγκεκριμένη συνθετική έκθεση βασίζεται σε μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος ESPON 2013 μέχρι το καλοκαίρι του 2010.

Ειδικότερα, αυτές οι μελέτες αφορούσαν τις δημογραφικές εξελίξεις, τις αγροτικές περιοχές, την κλιματική αλλαγή, τις πόλεις, την ενέργεια, και τις επιπτώσεις των χωρικών ενοτήτων, τη στοχευόμενη ανάλυση για τις οικονομίες κλίμακας, την εδαφική ποικιλομορφία, τα νησιά, τις περιφέρειες σύγκλισης και εναλλακτικά χωρικά σενάρια του νέου ευρωπαϊκού χώρου. Έτσι, στην Έκθεση αναδείχθηκαν οι νέες τάσεις του περιφερειακού προγραμματισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και για τη διαμόρφωση της περιφερειακής πολιτικής σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο.

Τα πρώτα λοιπόν θέματα έρευνας επικεντρώθηκαν στη λειτουργικότητα των μεγάλων αστικών περιοχών, στις ποικίλες αναπτυξιακές δυνατότητες των αγροτικών περιοχών, στις δημογραφικές εξελίξεις, στις μεταναστευτικές ροές, στους κίνδυνους των περιφερειακών οικονομιών από τις διακυμάνσεις των τιμών ενέργειας, στις χωρικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και στην πρόοδο των τεχνικών αξιολόγησης των εδαφικών επιπτώσεων στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής στο συγκεκριμένο

---

¹⁶ Βλ. ESPON, First ESPON 2013 Synthesis Report: “New Evidence on Smart, Sustainable and Inclusive Territories”, summer 2010.

τομέα. Η Έκθεση περιλαμβάνει ακόμη, νέα στοιχεία και τις εδαφικές προκλήσεις για τον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο υπό μία παγκόσμια προοπτική, η οποία είναι απαραίτητη για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ.

Η Στρατηγική της “Ευρώπης του 2020” που αναφέρεται στην Έκθεση, φαίνεται να καθορίζει το δρόμο για την οικονομική ανάκαμψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 2020 και στηρίζεται στο τρίπτυχο της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.

Αξίζει ακόμη να αναφερθεί, ότι όπως προκύπτει από τη συνθετική έκθεση, η ενσωμάτωση και ιεράρχηση των ευρωπαϊκών αστικών κέντρων στη νέα οικονομική πραγματικότητα διαφοροποιείται και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη δυνατότητα των αστικών κέντρων να ανταγωνιστούν σε επίπεδο καινοτομίας και γνώσεων και συγκεκριμένα, σε τομείς που θεωρούνται ότι θα προωθήσουν το νέο κύμα της τεχνολογικής καινοτομίας, άρα και την έξυπνη ανάπτυξη: όπως η νανοτεχνολογία, η βιοτεχνολογία, η τεχνολογία πληροφορικής και επικοινωνιών και οι επιστήμες διανοήσης (NBIC). Η διερεύνηση της υφιστάμενης διασύνδεσης των πόλεων σε δίκτυα καινοτομίας και έρευνας, ανέδειξε ότι οι μητροπόλεις της ΕΕ, ήτοι το Λονδίνο και το Παρίσι. Παρόλα αυτά και μια σειρά από άλλες πόλεις του χρυσού τρίγωνου της ΕΕ δεν εξειδικεύονται σε ένα μόνο από τους παραπάνω τομείς αιχμής, αλλά αναδεικνύουν μια διαφοροποίηση συμμετέχοντας σε αρκετά ερευνητικά δίκτυα. Αντίθετα, η συμμετοχή των μεσαίων πόλεων δείχνει μια πιο έντονη εξειδίκευση. Η Αθήνα – Αττική και η Θεσσαλονίκη παρουσιάζουν ανάλογη εξειδίκευση στο τομέα των ΤΠΕ, ενώ το Ηράκλειο στη Βιοτεχνολογία¹⁷.

Τέλος, τα βασικότερα ευρήματα που παρουσιάστηκαν στην Έκθεση, είναι τα εξής:

- Η ευρωπαϊκή θέση σε παγκόσμιο επίπεδο μεταβάλλεται μέσα από πολλές και νέες προκλήσεις, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα κυρίως στις μεγαλύτερες περιοχές να αποφασίζουν μόνες τους το δρόμο για την ανάπτυξή τους.
- Η διεύρυνση της ΕΕ σε 27 κράτη – μέλη αποτελεί πρωτοφανή πρόκληση για τον ανταγωνισμό και την εσωτερική συνοχή της ένωσης.

---

¹⁷ Βλ. Κυβέλου Σ., ESPON Contact Point report 2011: «Έκθεση περί Περιφερειακής Πολιτικής, μέσα από τη συνθετική παρουσίαση των ερωτημάτων του προγράμματος ESPON. Σκέψεις για τη χάραξη πολιτικών στην Ελλάδα». Ιανουάριος 2011, σελ. 13.

- Η έννοια της εδαφικής διάστασης οδηγεί στην υιοθέτηση του μοντέλου της ισόρροπης ανάπτυξης. Συνεπώς, θα πρέπει να δίδεται έμφαση στην ανάπτυξη όλων των περιοχών του ευρωπαϊκού χώρου, τόσο για λόγους συνοχής της ΕΕ, όσο και για λόγους αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων πόρων για την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας.
- Επιτακτική είναι η ανάγκη για τεκμηριωμένη και αποτελεσματική χάραξη πολιτικής.
- Οι πολιτικές προσανατολίζονται προς μία “πολυκεντρική Ευρώπη” και παράλληλα, ενισχύεται η σημασία των οικονομικά ισχυρών, έξυπνων και συνδεδεμένων τόπων (αστικού, υπαίθρου) της Ευρώπης, που γίνονται αντιληπτοί ως οδηγοί για την έξοδο από την οικονομική κρίση και την επιδίωξη της έξυπνης ανάπτυξης.
- Ένα μεγάλο εύρος διαφορετικών γεωγραφικών και εδαφικών χαρακτηριστικών (territorial diversity) αποτελεί βασικό παράγοντα αποκλίσεων στους ρυθμούς και τα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών της Ευρώπης.
- Η εδαφική ποικιλομορφία πρέπει να προσδιοριστεί και να αξιοποιηθεί για την επίτευξη των στόχων της Εδαφικής Ατζέντας και των Στρατηγικών της Λισαβόνας και του Göteborg.
- Η μετατόπιση από τη θεώρηση των “ιδιαιτεροτήτων” των περιοχών, ως περιοριστικού παράγοντα για την αναπτυξιακή τους προοπτική.
- Η σημασία των αστικών χωρών και ιδιαίτερα των μητροπολιτικών περιοχών, ως πόλων ανάπτυξης, ενισχύεται μέσω της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητάς τους.
- Επιβεβαιώνεται η θετική συσχέτιση μεταξύ της ανάπτυξης των μεταφορικών υποδομών και της χωρικής ανάπτυξης. Οι τρέχουσες αυξανόμενες επενδύσεις σε δίκτυα μεταφορικών υποδομών συνδράμουν στην ανταγωνιστικότητα των περιοχών, συνδέουν και αναδεικνύουν νέες αγορές και εν γένει συντελούν, είτε άμεσα, είτε έμμεσα στη δημιουργία πλούτου. Η θετική αυτή συσχέτιση αναδεικνύει και εμφάνιση και νέων αστικών κέντρων ευρωπαϊκής εμβέλειας στις νέες χώρες της ΕΕ, όπως είναι η Πράγα, η Κρακοβία, η Βουδαπέστη.

- Προβάλλεται η θετική συσχέτιση του αστικού ολοκληρωμένου σχεδιασμού με την περιβαλλοντική απόδοση του αστικού χώρου και την ενίσχυση της αστικής βιωσιμότητας.
- Η αλληλεπίδραση μεταξύ των ευρωπαϊκών εδαφών αυξάνεται, καθώς και η πρόσβαση κι οι επενδύσεις σε νέες αγορές και ενισχύεται η ενδοπεριφερειακή ολοκλήρωση.
- Οι δυνάμεις της αγοράς και η εξέλιξη της κοινωνίας γενικά, υποστηρίζουν το γεωγραφικό προσανατολισμό των δραστηριοτήτων.
- Η ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις μεγάλες πόλεις (global cities) και τις μητροπολιτικές περιοχές.
- Η συνδεσιμότητα είναι σημαντική και δημιουργεί ένα ευρύτερο ελκυστικό περιβάλλον.
- Αρκετές “έξυπνες” αγροτικές περιοχές ανταποκρίνονται σε διεθνές επίπεδο, έχοντας καλή προσβασιμότητα στην παγκόσμια οικονομία.
- Η αστική κινητικότητα συντελεί στην αναπτυξιακή διαδικασία των αγροτικών περιοχών.
- Οι βιομηχανικές και οι εμπορικές χρήσεις αποτελούν τις κύριες βάσεις της αστικής επέκτασης προς την ύπαιθρο.
- Η προσβασιμότητα των περιφερειών και των πόλεων αυξάνεται, μέσω των επενδύσεων σε υποδομές, οι οποίες ενισχύουν την τοπική οικονομική ανταγωνιστικότητα.
- Ανησυχητική είναι η ευπάθεια που εμφανίζεται από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.
- Τέλος, η καλή διακυβέρνηση και η εδαφική συνεργασία φαίνεται να είναι ζωτικής σημασίας σε κάθε γεωγραφική κλίμακα.

2.9 Πορίσματα ενός Ολοκληρωμένου Έργου Εφαρμοσμένης Έρευνας – Πρόγραμμα FOCI

Δε θα μπορούσε να παραληφθεί μία συνοπτική καταγραφή των πορισμάτων¹⁸ του Προγράμματος FOCI¹⁹ (“Future Orientation for Cities”) – «Κατευθύνσεις για τις Πόλεις του Μέλλοντος», τα οποία είναι εξαιρετικής σημασίας και ιδιαίτερα χρήσιμα για την ανάλυση που ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο, το οποίο επικεντρώνεται αποκλειστικά στην Εφαρμοσμένη Έρευνα ATTREG.

- Οι μητροπόλεις ή / και τα μεγάλα αστικά κέντρα παρουσιάζουν σαφώς μεγαλύτερη αναπτυξιακή δυναμική από ότι οι μεσαίου μεγέθους πόλεις.
- Η αστική ανάπτυξη καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εθνικές, αναπτυξιακές / περιφερειακές πολιτικές και επηρεάζεται από την οικονομική πορεία του κάθε κράτους.
- Οι μητροπολιτικές περιοχές αποτελούν τον εδαφικό χώρο αναπαραγωγής του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.
- Η ιεραρχική θέση των μητροπόλεων της ΕΕ διαφοροποιείται ανάλογα με το βαθμό επηρεασμού από την παγκόσμια οικονομική κρίση.
- Η οικονομική κρίση αναμένεται να πλήξει περισσότερο τις αστικές περιοχές προσανατολισμένες στη βιομηχανία, τον τριτογενή τομέα της παραγωγής και τις πόλεις χωροθέτησης άμεσων ξένων επενδύσεων.
- Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της αστικής ανταγωνιστικότητας για τις πόλεις του μέλλοντος είναι υψηλής σημασίας. Συγκεκριμένα, κάποιοι παράγοντες που μπορούν, εν μέρει, να επεξηγήσουν τη διαφοροποίηση της αστικής ανάπτυξης μεταξύ των περιοχών της ΕΕ και μπορούν να χαρακτηρισθούν ως παράγοντες ενίσχυσης ή μη της “αστικής ανταγωνιστικότητας” είναι οι παρακάτω:
  - Οι οικονομίες αστικοποίησης, ως συγκριτικό πλεονέκτημα των μεγάλων πόλεων.
  - Η βαρύτητα των μεγάλων πόλεων ως πύλες – εισόδου άμεσων ξένων επενδύσεων, ιδιαίτερα στην Ανατολική Ευρώπη, η οποία αναδεικνύεται από

---

¹⁸ Βλ. Στ. Κυβέλου, ESPON Contact Point report 2010: «Η χωρική διάσταση της στρατηγικής - Ευρώπη 2020. Όπως φαίνεται από τα ολοκληρωμένα έργα εφαρμοσμένης έρευνας του Προγράμματος ESPON 2013. Προτάσεις για τη χάραξη ολοκληρωμένων στρατηγικών χωρικής ανάπτυξης και αντίστοιχων πολιτικών στην Ελλάδα».

¹⁹ Βλ. ESPON, Applied Research: “FOCI. Future Orientations for cities”, Απρίλιος, 2009.

τη σύγκριση της χωροθέτησης των ξένων επενδύσεων των πιο κερδοφόρων πολυεθνικών επιχειρήσεων, ως δείκτης παγκοσμιοποίησης των αστικών περιοχών.

- Η διασύνδεση των πόλεων σε δίκτυα καινοτομίας και έρευνας, ιδιαίτερα δε η δικτύωσή τους και η συμμετοχή τους σε ερευνητικά προγράμματα σε τομείς αιχμής της καινοτομίας (νανοτεχνολογία, βιοτεχνολογία, γνωσιακή επιστήμη κ.α.). Η συγκεκριμένη σύγκριση ανάδειξε ότι οι μητροπόλεις της ΕΕ, ήτοι το Λονδίνο και το Παρίσι, αλλά και μια σειρά από άλλες πόλεις του χρυσού τριγώνου της ΕΕ δεν εξειδικεύονται σε ένα μόνο από τους παραπάνω τομείς αιχμής, αλλά αναδεικνύουν μία διαφοροποίηση συμμετέχοντας σε αρκετά ερευνητικά δίκτυα. Αντίθετα, η συμμετοχή των μεσαίων πόλεων δείχνει μία πιο έντονη εξειδίκευση.
- Η συνδεσιμότητα των αστικών κέντρων της ΕΕ που εκτιμήθηκε κυρίως μέσω των χρονοδιαγραμμάτων μετακίνησης, ανέδειξε την υπεροχή της ημερήσιας διασύνδεσης των μητροπολιτικών περιοχών της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, σε αντίθεση με τις μητροπολιτικές περιοχές της Ανατολικής και Μεσογειακής Ευρώπης. Η δυνατότητα των συνδυασμένων μεταφορών συντελεί στη συνδεσιμότητα των μητροπολιτικών περιοχών και αποτελεί ένα σημείο αναφοράς της βιώσιμης αστικής κινητικότητας.

Συμπερασματικά, παρουσιάζονται οι προοπτικές για τον αστικό χώρο στην ΕΕ που αναδεικνύουν και τις νέες κατευθύνσεις των αστικών πολιτικών:

- Νέες προκλήσεις (δημογραφικές, κοινωνικές, ενέργεια, κλιματική κ.τ.λ.) που απαιτούν αλλαγή των ασκούμενων πολιτικών
- Το μέλλον των αστικών περιοχών εξαρτάται από την επιτυχή πορεία της εξόδου από την οικονομική κρίση και σε κάθε περίπτωση ενδέχεται να δημιουργήσει χωρικές ανισορροπίες.
- Ο αστικός κύκλος διαφοροποιείται από αστική περιοχή και εν μέρει καθορίζει τις ασκούμενες πολιτικές. Η αναζωογόνηση των αστικών περιοχών φαίνεται ότι τείνει να αποτελεί καίριο ζήτημα στις μελλοντικές αστικές πολιτικές προτεραιότητες.
- Η κοινωνική συνοχή περιορίζεται και οι πολιτικές ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής θα πρέπει να επανασχεδιαστούν κάτω από τις νέες προκλήσεις, προκειμένου να αντιμετωπισθεί και η χωρικο-κοινωνική πόλωση.

- Δυνατότητες αναδεικνύονται και σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο από την εκτεταμένη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών λ.χ. τηλεπικοινωνίες, αυτοκίνητα υβριδικού τύπου κ.τ.λ.
- Τέλος, εμφανίζονται νέα πολιτιστικά πρότυπα και απαιτήσεις με έμφαση στην πολυπολιτισμικότητα, το υγιές περιβάλλον και την ποιότητα ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ATTREG

“Η Ελκυστικότητα των Ευρωπαϊκών Περιοχών και Πόλεων για κατοίκους και επισκέπτες”

Σε αυτό το κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί και το επίκεντρο μελέτης της παρούσας εργασίας, επιδιώκεται η πλήρης ανάλυση της εφαρμοσμένης έρευνας “ATTREG” (*Η Ελκυστικότητα των Ευρωπαϊκών Περιφερειών και Πόλεων για κατοίκους και επισκέπτες*) και η συνθετική παρουσίαση των μέχρι τώρα ευρημάτων της. Σε αυτό το πλαίσιο διερευνώνται εννοιολογικά οι όροι “εδαφικό κεφάλαιο” (territorial capital) και “εδαφική ελκυστικότητα”, καταγράφονται τα βασικά χαρακτηριστικά της έρευνας, αναλύονται οι στόχοι της, τα στάδια υλοποίησής της και εν κατακλείδι, τα μέχρι τώρα καταγεγραμμένα συμπεράσματά της. Παράλληλα, διαφαίνεται άμεσα η πρόοδος σε θέματα ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας, η πρακτική εφαρμογή των στόχων της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής που περιγράφηκε στο πρώτο κεφάλαιο, καθώς και η σημασία της ανταλλαγής απόψεων και καταγραφής κοινών προβλημάτων των περιοχών της ΕΕ.

3.1 Σύντομη επισκόπηση της εφαρμοσμένης έρευνας ATTREG

Η ATTREG²⁰ (“The Attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”) αποτελεί μία εφαρμοσμένη έρευνα στα πλαίσια του προγράμματος ESPON 2013, το οποίο ολοκληρώνεται το φθινόπωρο του 2012 και ο προϋπολογισμός του κόστους της ανέρχεται περίπου στα 850.000€. Στόχος της είναι η διερεύνηση της εδαφικής ελκυστικότητας και της χωρικής της αντίστοιχα δυναμικής. Είναι ένα έργο της Προτεραιότητας 1 του προγράμματος ESPON και επικεντρώνεται στην οικονομική έννοια της ελκυστικότητας και στη διαδικασία αστικοποίησης των αστικών περιφερειών της Ευρώπης. Υπό αυτό το πρίσμα, παρουσιάζονται τρόποι σύγκρισης και αποτίμησης της εδαφικής ελκυστικότητας, οι οποίοι αποδίδονται με

---

²⁰ ESPON, Applied Research: “ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”, Ιούλιος 2010.

κατανοητό τρόπο, ώστε να γίνουν εργαλείο για τους τοπικούς φορείς χάραξης πολιτικής.

Η εφαρμοσμένη έρευνα ATTREG βασίζεται σε ένα θεωρητικό μοντέλο που συνδέει τρία ουσιώδη συστατικά μιας περίπλοκης αλληλεπίδρασης, δηλαδή α) μία ομάδα – στόχο προσέλκυσης, β) ένα σύνολο από «εσωτερικούς» παράγοντες – εδαφικά στοιχεία – χαρακτηριστικά, τα οποία καθορίζουν την ελκυστικότητα και γ) ένα σύνολο διαδικασιών που θα ενισχύσουν ολοκληρωτικά την ελκυστικότητα.

Ο καθορισμός της ομάδας – στόχου αποτελεί την πρωταρχική πρόκληση αυτής της προσπάθειας. Προφανώς ωστόσο συνδυασμός μπορεί να θεωρηθεί η διάκριση μεταξύ «κατοίκων» και «επισκεπτών» μιας περιοχής. Παρόλα αυτά, επιβάλλεται η διεύρυνση της ομάδας μέσα από συνδυασμούς καταλυτικών παραγόντων.

Κάποιες αντιπροσωπευτικές ομάδες στα πλαίσια της έρευνας θεωρήθηκαν οι ακόλουθες: α) Εξειδικευμένο προσωπικό, β) Ανειδίκευτοι εργάτες με έντονη κινητικότητα, γ) Παραδοσιακοί τουρίστες και δ) Νέες μορφές τουρισμού που χαρακτηρίζονται από ευελιξία στις επιλογές, βάσει κοινωνικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών και άλλων παραγόντων.

Έτσι, αυτή η αναλυτική προσέγγιση της έννοιας της εδαφικής ελκυστικότητας συνεισφέρει στην ανταγωνιστικότητα και συνοχή της Ευρώπης, ενσωματώνοντας στη διαδικασία της ενδογενούς οικονομικής ανάπτυξης τη διάσταση της «ανθρώπινης κινητικότητας».

3.2 Το Εδαφικό Κεφάλαιο

Ο καθορισμός και ο διαχωρισμός των ομάδων, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, αποτελεί ουσιαστικά βασικό στοιχείο των θεωριών ελκυστικότητας (attractiveness) και κινητικότητας (mobility), υπό το πρίσμα του «εδαφικού κεφαλαίου» (territorial capital). Η έννοια του εδαφικού κεφαλαίου προτάθηκε για πρώτη φορά από τον ΟΟΣΑ (ΟΟΣΑ, 2001) στο Territorial Outlook και έχει πρόσφατα υιοθετηθεί από τη Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης²¹. Στοιχεία για

---

²¹ *“Each region has a specific ‘territorial capital’ that is distinct from that of other areas and generates a higher return for specific kinds of investments than for others, since these are better suited to the area and use its assets and potential more effectively. Territorial development policies (policies with a territorial*

τη μετανάστευση, την εκπαίδευση, το εργατικό δυναμικό και τον τουρισμό προέρχονται τόσο από το ESPON, όσο κι από άλλες πηγές προκειμένου να καθορισθούν οι ροές των ομάδων αυτών από και προς τις διάφορες ευρωπαϊκές περιφέρειες.

Έτσι, κυρίαρχο στάδιο στην ανάλυση της ATTREG αποτελεί η μελέτη της διάστασης του εδαφικού κεφαλαίου. Το εδαφικό κεφάλαιο συνδέεται άμεσα με δύο ζητήματα: την αστική ανάπτυξη και την εδαφική συνεργασία. Κάθε περιφέρεια έχει ένα ειδικό “εδαφικό κεφάλαιο” που είναι διαφορετικό από αυτό των άλλων περιφερειών και δημιουργεί μεγαλύτερη απόδοση για συγκεκριμένα είδη επενδύσεων από ότι για άλλα, εφόσον βέβαια αυτά προσαρμόζονται καλύτερα στην περιοχή και χρησιμοποιούν τα στοιχεία και το δυναμικό της περισσότερο αποτελεσματικά. Γι’ αυτό, οι πολιτικές χωρικής ανάπτυξης θα πρέπει πρωτίστως και κατά κύριο λόγο να βοηθούν τις περιοχές να αναπτύξουν το εδαφικό τους κεφάλαιο (European Commission, *Territorial state and perspectives of the European Union, Scoping document and summary of political messages*, May 2005).

Αναμφίβολα, οι πόλεις και οι περιφέρειες αποτελούν κινητήριο δύναμη σε μία ανταγωνιστική οικονομία και παράλληλα, λειτουργούν ως πόλοι έλξης της οικονομικής ανάπτυξης και της καινοτομίας. Θα πρέπει όμως, να αναγνωριστεί ότι η κατανομή της αύξησης της παραγωγικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης είναι άνιση μεταξύ των διαφόρων χωρικών μονάδων.

Σε πολλές δε περιπτώσεις, παρατηρείται ότι τέτοιου είδους χωρικές – οικονομικές ανισότητες, οι οποίες μετρώνται κυρίως βάσει του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, της απασχόλησης ή της ανεργίας κ.ο.κ είναι μάλλον επίμονες με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο, αυτές οι διαρθρωτικές χωρικές ανισότητες δεν οφείλονται αποκλειστικά σε μία λιγότερο αποτελεσματική χρήση των συντελεστών παραγωγής, αλλά ίσως να συνδέονται με βαθύτερες αιτίες, όπως οι “συνθήκες αδράνειας” (*inertia conditions*) ενός περιφερειακού συστήματος. Τουλάχιστον δύο τέτοιες συνθήκες, φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο: πρώτον, η τοπική – περιφερειακή παραγωγή και η κατάλληλη χρήση μιας πιο εξειδικευμένης γνώσης και δεύτερον, η διαθεσιμότητα και η αποτελεσματική χρήση του εδαφικού κεφαλαίου. Έτσι, η διαχείριση της γνώσης και

---

approach to development) should first and foremost help areas to develop their territorial capital?, (DG Regio of the Commission of the European Union , 2005, p. 1, cited in Camagni 2008).

του εδαφικού κεφαλαίου μπορεί να θεωρηθεί ως κρίσιμος παράγοντας επιτυχίας για την καινοτομία και την ανάπτυξη των περιφερειών (Capello et al., 2009).

Το εδαφικό κεφάλαιο είναι ένα περίπλοκο σύνολο στοιχείων²², το οποίο εξηγεί τη διαφορετική επίδοση διαφόρων περιοχών σε σχέση με άλλες ευρύτερες περιοχές αναφοράς. Σύμφωνα με τρέχουσες ερευνητικές εργασίες του Προγράμματος, προκύπτει ότι ο όρος “έδαφος” (territorial) είναι καλύτερος από το όρο “χώρος” (space), όταν εμπεριέχει εννοιολογικά τα κάτωθι στοιχεία:

- Ένα σύστημα από περιορισμένες – τοπικά εξωτερικότητες (localized externalities), όπως οι χρηματικές – “pecuniary” (όταν τα πλεονεκτήματα προκύπτουν από τις διασυνδέσεις και τις συναλλαγές της αγοράς) και οι τεχνολογικές (όταν τα πλεονεκτήματα προκύπτουν από την πρόσβαση και εγγύτητα σε πόρους).
- Ένα σύστημα από τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες, παραδόσεις, δεξιότητες και τεχνογνωσία (know-how).
- Ένα σύστημα από άμεσες τοπικές σχέσεις που καθιστούν ένα “κεφάλαιο” – ψυχολογικής και πολιτικής φύσεως – και ενισχύουν τη στατική και δυναμική παραγωγικότητα των τοπικών συντελεστών.
- Ένα σύστημα από πολιτιστικά στοιχεία και αξίες, τα οποία αποδίδουν νόημα και αξία στις τοπικές δομές και πρακτικές και καθορίζουν την τοπική ταυτότητα. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να αποκτήσουν και οικονομική αξία αν ενσωματωθούν στις παραγωγικές διαδικασίες και υπηρεσίες της αγοράς, στα προϊόντα κ.ο.κ, ενισχύοντας τελικά την ενδογενή ικανότητα εκμετάλλευσης των τοπικών δυνατοτήτων.
- Ένα σύστημα από κανόνες και πρακτικές που προσδιορίζουν το τοπικό μοντέλο διακυβέρνησης.

Δικαιολογημένα λοιπόν, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) αρκετές φορές έχει συντάξει μία “πληθωρική”, αλλά καλά δομημένη λίστα με τους προσδιοριστικούς παράγοντες του εδαφικού κεφαλαίου. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να περιλαμβάνουν στοιχεία για τη γεωγραφική θέση της περιοχής, το μέγεθός της, τις παραδόσεις της, τους φυσικούς της πόρους, την κεφαλαιακή της παραγωγή, την ποιότητα ζωής ή τις οικονομίες συγκέντρωσης που παρέχονται από τις πόλεις, το

---

²² Βλ. πιο αναλυτικά: ESPON, Targeted Analysis: “*Spatial Scenarios: New Tools for Local-Regional Territories*”, Inception Report, Μάιος 2009, σελ. 9-13.

κλίμα, καθώς επίσης και στοιχεία σχετικά με τις βιομηχανικές περιοχές και τα επιχειρηματικά δίκτυα που μειώνουν τα μεταφορικά κόστη. Επίσης, άλλοι παράγοντες (οι οποίοι συχνά δημιουργούν και αλληλεξαρτήσεις), μπορεί να είναι οι καθιερωμένοι – ανεπίσημοι κανόνες, που δίνουν τη δυνατότητα στους οικονομικούς δρώντες κάθε τομέα να συνεργαστούν με επιτυχία και να αναπτύξουν από κοινού τις ιδέες τους, παρά τις συνθήκες αβεβαιότητας. Τέλος, σύμφωνα με τον Marshall υπάρχει ένα άυλο και απροσδιόριστο στοιχείο (“*something in the air*”), το οποίο ονομάζεται “περιβάλλον” και είναι το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού θεσμών, παραδόσεων, πρακτικών, παραγωγών, ερευνητών και σχεδιαστών πολιτικής που κάνουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία πραγματικότητα²³.

Η σύγχρονη περιφερειακή ανάπτυξη βασίζεται στην ισορροπημένη παρουσία των υλικών και άυλων στοιχείων που προέρχονται από την οικονομική και κοινωνική ζωή: την προικοδότηση των συντελεστών παραγωγής, τις υποδομές, το ανθρώπινο κεφάλαιο που θα πρέπει να συνδέεται με την παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου και φυσικά την ικανότητα των κατοίκων, των επιχειρήσεων και των τοπικών οργανισμών για γνώση. Ίσης σημασίας για αυτή την “ισορροπημένη ανάπτυξη” είναι η δημιουργία κατάλληλων συνεργιών, η διάδοση των πληροφοριών, οι διαδικασίες συλλογικής μάθησης, η εξέλιξη των τρόπων διαχείρισης, η χρήση νέων τεχνολογιών κ.α. Έτσι, διαφαίνεται ότι όσο υψηλότερη είναι η παρουσία των γνωστικών στοιχείων του εδαφικού κεφαλαίου μιας περιοχής, τόσο υψηλότερη είναι και η ικανότητα αξιοποίησης αυτής της γνώσης, αλλά και η δυνατότητα για αυξανόμενες αποδόσεις κατά τις διαδικασίες ανάπτυξης. Συνεπώς, το εδαφικό κεφάλαιο λειτουργεί ως καταλύτης για τις οικονομικές αλληλεπιδράσεις (Capello et al., 2009).

Προκύπτουν έξι διαφορετικές μορφές κεφαλαίου²⁴ – δυνατοτήτων, όπως φαίνονται παρακάτω, οι οποίες σχετίζονται με την ευρωπαϊκή κινητικότητα και τις μορφές της (λ.χ. παραδοσιακή κινητικότητα που εξαρτάται από τα ποσοστά απασχόλησης, τους μισθούς, την προσβασιμότητα κ.α.), καθώς και τις περιφερειακές διαδικασίες ανάπτυξης που ορίζονται μέσα από ένα σύνολο μεταβλητών και δεικτών. Οι μορφές αυτές είναι οι εξής:

---

²³ Βλ. OECD, 2001, p. 15, cited in ESPON, Targeted Analysis: “*Spatial Scenarios: New Tools for Local-Regional Territories*”, Inception Report, Μάιος 2009, σελ. 10.

²⁴ Βλ. ESPON, Applied Research: “*ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors*”, Ιούλιος 2010, σελ. 4-5.

1. Γεωγραφικό – Περιβαλλοντικό Κεφάλαιο. Περιλαμβάνει τα αυτούσια χαρακτηριστικά του φυσικού τοπίου, όπως και το αποτέλεσμα της προστασίας του περιβάλλοντος από περιφερειακές δράσεις σχεδιασμού.
2. Πνευματικό Κεφάλαιο. Περιλαμβάνει τεχνητά στοιχεία που έχουν σταδιακά ενσωματωθεί στο φυσικό τοπίο ενισχύοντας την ελκυστικότητά του, δηλαδή τους κοινωνικά κατασκευασμένους πόρους γνώσης.
3. Οικονομικό – Υλικό Κεφάλαιο. Συνδέεται με τις συνθήκες του οικονομικού περιβάλλοντος, όπως τα επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας, τις καινοτομίες, τις υποδομές, τις δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις κ.α.
4. Κοινωνικό και Πολιτιστικό Κεφάλαιο. Περιλαμβάνει στοιχεία όπως η πληθυσμιακή ποικιλομορφία, τα ποσοστά εγκληματικότητας, οι πολιτιστικές υποδομές, η υλική και άυλη κληρονομιά κ.α.
5. Ανθρώπινο Κεφάλαιο. Αντανακλά τα χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού και της αγοράς εργασίας.
6. Πολιτικό Κεφάλαιο. Αναφέρεται στις συνθήκες διακυβέρνησης, στην ικανότητα κινητοποίησης πόρων για την ανάληψη δράσεων και στην αποτελεσματικότητα των κοινωνικών και οικονομικών διαδικασιών.

Η ιδέα λοιπόν του εδαφικού κεφαλαίου είναι εξαιρετικά χρήσιμη, δεδομένου ότι περιλαμβάνει όλα τα υλικά και μη-υλικά στοιχεία, καθώς επίσης και όλα τα ιδιωτικά και δημόσια, που συνολικά καθορίζουν την οικονομική επίδοση μιας περιοχής (Camagni, 2008).

Η ανάλυση της ATTREG ουσιαστικά επικεντρώνεται στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαφορετικές διαστάσεις του εδαφικού κεφαλαίου μπορούν να ερμηνεύσουν την ελκυστικότητα των διαφόρων ομάδων και τις χωρικές επιδράσεις. Έτσι, καθορίζονται γενικά χωρικά πρότυπα, προσδίδοντας μια περιφερειακή τυπολογία της «εδαφικής ελκυστικότητας».

3.3 Διερεύνηση της έννοιας της εδαφικής ελκυστικότητας

“How is it that one way of seeing the world becomes so widely shared that institutions, technologies, production systems, buildings, cities become shaped around that way of seeing? How do systems create cultures? How do cultures create systems? In what ways may we be looking at a system through one shared lens?”

Donella Meadows, “Thinking in Systems,” 4/11/93

Στη βιβλιογραφία ο όρος «εδαφική ελκυστικότητα» παρουσιάζεται ουσιαστικά ως ένα εξέχον χαρακτηριστικό των περιοχών και των πόλεων, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως προϋπόθεση για τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη (place-based development). Μπορεί ακόμη να ορισθεί (και σε μερικές περιπτώσεις να μετρηθεί) ως η ικανότητα προσέλκυσης και εν συνεχεία «αξιοποίησης» νέων κατοίκων, επισκεπτών, επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, επενδύσεων κ.ο.κ.

Κάποιες σημαντικές παράμετροι²⁵ ελκυστικότητας θεωρούνται οι ακόλουθες:

1. Προσβασιμότητα
2. Δημόσιες και Ιδιωτικές Υπηρεσίες για επιχειρήσεις και κατοίκους
3. Οικονομίες Συγκέντρωσης
4. Περιβαλλοντική και Πολιτιστική Κληρονομιά
5. Ασφάλεια
6. Φυσικοί και Τεχνικοί Κίνδυνοι
7. Εξειδίκευση Εργατικού Δυναμικού
8. Κοινωνία της Πληροφορίας
9. Έρευνα και Καινοτομία
10. Κοινωνικό Κεφάλαιο
11. Πολιτική Ποιότητα (Governance Quality)
12. Ευκαιρίες Εργασίας

Σχετικά με τις ανωτέρω παραμέτρους, αξίζει να επισημανθούν τα εξής:

Η **προσβασιμότητα** αποτελεί πρωτεύον στοιχείο για την εδαφική συνοχή. Εξάλλου, η γεωγραφία και οι φυσικές αποστάσεις που σχετίζονται άμεσα με την προσβασιμότητα, είναι κρίσιμοι παράγοντες, τόσο για τις υποδομές, όσο και για τις υπηρεσίες μεταφορών. Η ύπαρξη και η ποιότητα των **δημόσιων** και **ιδιωτικών υπηρεσιών** που είναι διαθέσιμες στον πληθυσμό και τις επιχειρήσεις είναι εξαιρετικής σημασίας για την ελκυστικότητα μιας περιοχής. Ακόμη, αυτές οι υπηρεσίες συνδέονται και με την προσβασιμότητα και αποτελούν ένα είδος κοινωνικής δικαιοσύνης, σαν μία “εκ των ων ουκ άνευ” κατάσταση (*sine qua non condition*).

---

²⁵ Βλ. Analysis of Attractiveness parameters στο: ESPON, Targeted Analysis: “*The Development of the Islands – European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS)*”, Απρίλιος 2010, σελ. 42-66.

Οι δυναμικές πόλεις και οι αστικές περιοχές αναγνωρίζονται ως ζωτικά στοιχεία για την περιφερειακή ανάπτυξη. Έτσι, η σημασία των πόλεων έγκειται στις **οικονομίες συγκέντρωσης** και στις οικονομίες κλίμακας που αναπτύσσονται εξαιτίας των διαφορετικών δραστηριοτήτων και του πληθυσμού, καθώς και εξαιτίας του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, που βοηθά την καινοτομία και τη διακράτηση των τιμών σε χαμηλά επίπεδα. Η προσέλκυση τέτοιων διαφοροποιημένων δραστηριοτήτων και υπηρεσιών σχετικών με την πολιτιστική και κοινωνική ζωή, αποτελούν μία ουσιώδη πτυχή του δυναμισμού των πόλεων.

Επίσης, η **περιβαλλοντική** και η **πολιτιστική κληρονομιά** συντελούν στην ανάπτυξη των περιοχών και θεωρούνται ως κεφαλαιουχικά τους στοιχεία. Παράλληλα, η **ασφάλεια** και η αίσθηση της ασφάλειας για τους κατοίκους διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο για τις περιοχές, όπως και οι **φυσικοί** και **τεχνικοί κίνδυνοι** (σεισμοί, κατολισθήσεις, πλημμύρες, υψηλές θερμοκρασίες, εκρήξεις ηφαιστειών, καταιγίδες κ.τ.λ).

Οι **ικανότητες** του **εργατικού δυναμικού**, το επίπεδο εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και η δια βίου μάθηση των πολιτών είναι υψηλής σημασίας για την οικονομική και κοινωνική στρατηγική της ΕΕ, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Ειδικότερα, η εξασφάλιση της εκπαίδευσης και των ευκαιριών δια βίου μάθησης θα πρέπει να είναι για κάθε περιοχή και τους κατοίκους της ακρογωνιαίος λίθος της εθνικής – τοπικής πολιτικής.

Επιπλέον, η **κοινωνία της πληροφορίας** αποκτά ολοένα και σημαντικότερο ρόλο για την καθημερινή ζωή, αλλά και την ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα των περιοχών και αφορά κυρίως δύο χαρακτηριστικά: την πρόσβαση στο διαδίκτυο και την ικανότητα χρησιμοποίησής του, που σχετίζεται με τις υπάρχουσες υποδομές και τις δεξιότητες των πολιτών. Η **γνώση**, η **έρευνα** και η **καινοτομία** συνιστούν ακόμη τρεις από τις βασικές θεματικές δράσης της Συνθήκης της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την εργασία, καθιστώντας την αντίστοιχη επίδοση των περιοχών στους τομείς αυτούς εξαιρετικής σημασίας.

Η **πολιτική – διακυβερνητική ποιότητα** αφορά την αποτελεσματικότητα των τοπικών αρχών που εφαρμόζονται, προκειμένου να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να κάνουν μία περιοχή πιο ελκυστική από μία άλλη, όπως

και η ένταση της διαπεριφερειακής συνεργασίας. Οι *ευκαιρίες εργασίας* που αποτελούν την τελευταία από τις παραπάνω παραμέτρους, είναι πολύ σημαντικές για την ελκυστικότητα, αλλά και τον ανταγωνισμό των περιοχών και φαίνονται από τα επίπεδα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, την εξέλιξη της απασχόλησης και της ανεργίας κ.α.

Υπάρχουν αρκετές ακαδημαϊκές μελέτες που σκοπό έχουν να διερευνήσουν και να εκτιμήσουν την ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητα των περιοχών και των πόλεων. Οι περισσότερες όμως από αυτές, ανεξάρτητα από το αν θεωρούν την περιφερειακή / αστική ανάπτυξη αποτέλεσμα ενδογενών ή εξωγενών διαδικασιών, επικεντρώνονται στα φυσικά χαρακτηριστικά των περιοχών και τους διαθέσιμους πόρους και συχνά αγνοούν ή παραγκωνίζουν το γεγονός της δυναμικής των περιοχών που βασίζεται στην αειφορία²⁶.

Σύμφωνα με τον Jay W. Forrester²⁷, ο οποίος μελέτησε την αρχή της ελκυστικότητας των γεωγραφικών περιοχών, όλα τα μέρη του κόσμου τείνουν σε ισορροπία στο σημείο εκείνο όπου είναι εξίσου ελκυστικά, ανεξαρτήτως του πληθυσμού τους και δεδομένου ότι οι άνθρωποι κινούνται συνήθως προς όλο και ελκυστικότερες περιοχές. Θεωρώντας την ελκυστικότητα ως μοναδικό κριτήριο κατηγοριοποίησης μιας πόλης, σε σχέση με την επιθυμία των εν δυνάμει κατοίκων της να ζουν εκεί, τότε εάν μία πόλη παρουσιάσει αυξημένη εισροή κατοίκων, πρώτον αυξάνονται οι τιμές των ακινήτων της και συνεπακόλουθα, μειώνονται οι ευκαιρίες απασχόλησης (οδηγώντας σε ανεργία), η περιβαλλοντική πίεση αυξάνεται κ.ο.κ. Έτσι, από τις αλλαγές που εμφανίζονται στην πόλη σε αυτό το παράδειγμα, καταδεικνύονται οι επιπτώσεις απομάκρυνσης της πόλης από το σημείο ισορροπίας της και η μετατροπή της σε όλο και λιγότερο ελκυστική. Η αρχή της ελκυστικότητας μπορεί να γίνει ακόμη πιο αντιληπτή αν κάποιος φανταστεί για μία στιγμή την ιδανική πόλη. Η ιδανική λοιπόν πόλη, θα έχει χαμηλού κόστους διαθέσιμες κατοικίες, πλεόνασμα υψηλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας, άριστη εκπαίδευση, μηδενικά επίπεδα ρύπανσης και μόλυνσης, κοντινές αποστάσεις κατοικίας και εργασίας, απουσία

---

²⁶ Για εκτενέστερη ανάλυση βλ. Göran H. and A. Malmberg, "Attraction, Competition and Regional Development in Europe", in *European Urban and Regional Studies*, Vol. 3, No.4, p. 323-337, October 1996.

²⁷ Βλ. Forrester J., (1975), "*The collected papers of Jay W. Forrester*", Wright-Allen Press, Available from Productivity Press, Portland, p. 275-284.

εγκληματικότητας, πολιτιστικές ευκαιρίες κ.τ.λ. Σε αυτήν όμως την περίπτωση, η συγκεκριμένη πόλη θα καταστεί ως ιδανικό μέρος για κάθε έναν να ζήσει. Συνεπώς, άνθρωποι από παντού θα προσέλθουν για να κατοικήσουν εκεί, με αποτέλεσμα τελικά να αρθούν όλα τα προηγούμενα στοιχεία ελκυστικότητάς της, σε σχέση φυσικά με άλλες τοποθεσίες.

Ο ίδιος υποστηρίζει επίσης, ότι μία πόλη θα πρέπει πρωτίστως να φροντίζει από μόνη της την εικόνα της. Η μέριμνα για τη δική της ευημερία θα πρέπει να λαμβάνεται σε τοπικό επίπεδο πριν ακόμα καταστεί αναγκαία η εξωτερική παρέμβαση για την επίλυση των ουσιαστικών προβλημάτων της. Έτσι, αν αρκετές πόλεις εφαρμόσουν επιτυχημένες πολιτικές, τότε προκύπτουν δύο ξεχωριστά αποτελέσματα. Πρώτον, θα έχουν τεθεί κάποιες βασικές αρχές για τη διαχείριση προβλημάτων και δυσκολιών και δεύτερον, θα αντιμετωπιστούν ευκολότερα τα προβλήματα ανεξέλεγκτης ανάπτυξης των περιοχών και ιδιαίτερα αυτά που σχετίζονται με αντικρουόμενα χωρικά συμφέροντα.

Τι μπορεί όμως μία πόλη να κάνει²⁸; Μπορεί να επηρεάσει το μέλλον της επιλέγοντας μεταξύ των διαφόρων παραμέτρων ελκυστικότητας. Αυτές οι παράμετροι χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες, ανάλογα με το αν αφορούν κυρίως την ποιότητα ζωής στην πόλη ή την εσωτερική μετανάστευση και την ανάπτυξη. Βασικός στόχος πρέπει να είναι η μεγιστοποίηση της πρώτης κατηγορίας παραμέτρων – “diffuse characteristics” (όπως: δημόσια ασφάλεια, καθαρή ατμόσφαιρα κ.α.), προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της αστικής ζωής, ελέγχοντας βεβαίως και τα στοιχεία της δεύτερης – “compartmentalized characteristics” (όπως, συνθήκες εργασίας, θέσεις απασχόλησης, διαμονή κ.α.), ώστε να αποτραπεί η μεγάλη επέκταση του πληθυσμού, καθώς οι παράμετροι αυτής της κατηγορίας αφορούν κάθε άτομο μεμονωμένα και κυρίως τους υφιστάμενους κατοίκους. Επιπλέον, οι παράμετροι ελκυστικότητας μιας πόλης θα πρέπει να ταξινομηθούν και ως προς το κατά πόσον επηρεάζουν τους κατοίκους ή κατά κύριο λόγο τους εν δυνάμει κατοίκους της. Για παράδειγμα, η ζωτικότητα της περιοχής, η ισόρροπη κοινωνικοοικονομική σύνθεση του πληθυσμού, οι υποδομές κ.α. είναι απολύτως επιθυμητά τόσο για τους κατοίκους, όσο και για τους εν δυνάμει κατοίκους και επισκέπτες. Έτσι, μία πόλη πρέπει να επιλέξει το είδος της πόλης που θέλει να είναι. Υπάρχουν πολλοί τύποι πόλεων (λ.χ. βιομηχανική πόλη,

---

²⁸ Forrester J., (1975), “*The collected papers of Jay W. Forrester*”, Wright-Allen Press, Available from Productivity Press, Portland, p. 248-255.

εμπορική πόλη, πολιτιστική πόλη, τουριστική πόλη) και κάθε τύπος διαθέτει ένα ξεχωριστό συνδυασμό από πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Η επιλογή του ανάλογου τύπου θα κατευθύνει και τις αντίστοιχες τοπικές πολιτικές, οι οποίες θα πρέπει να είναι τέτοιες που να μην επιβαρύνουν κάποιον άλλο τύπο πόλης. Γι' αυτό το σκοπό, υπάρχουν αυστηρά όρια και περιορισμοί αναφορικά με το πόσοι τύποι πόλεων μπορούν να δημιουργηθούν σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Συνεπώς, οι πολιτικές που εφαρμόζονται σε κάθε πόλη έχουν ισχυρή επίδραση στην κινητικότητα των ατόμων, αλλά και στο χαρακτήρα της πόλης και ως εκ τούτου οι εκάστοτε δράσεις και πολιτικές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις μελλοντικές συνέπειες.

Ο χωρικός ανταγωνισμός δε θα μπορούσε να αναλυθεί με τους ίδιους όρους και με τους μηχανισμούς και τις δυνάμεις που ισχύουν στον ανταγωνισμό λ.χ. μεταξύ των επιχειρήσεων. Οι πόλεις σαφώς δεν μπορούν να “πτωχεύσουν”, όπως οι επιχειρήσεις σε περίπτωση που δεν είναι ανταγωνιστικές (Turok, 2004).

Αναμφισβήτητα, κατά τον ανταγωνισμό μεταξύ των χωρικών ενοτήτων κινητοποιούνται όλες οι τεχνικές μάρκετινγκ. Το χωρικό μάρκετινγκ συνθέτει όλες εκείνες τις δράσεις που στόχο έχουν τη δημιουργία ενός τόπου στον οποίο ικανοποιούνται οι ανάγκες των αγορών στόχων. Εξαιτίας όμως του γεγονότος ότι σε μια πόλη δεν παρουσιάζουν το ίδιο ενδιαφέρον όλες οι αγορές στόχοι, αναπτύσσονται κατά κύριο λόγο εκείνες, των οποίων οι δυνητικοί αγοραστές διαθέτουν αγοραστική ικανότητα και πρόθεση να προβούν στην αγορά. Αυτό επιτυγχάνεται σε δυο επίπεδα: αφενός, επιχειρήσεις και κάτοικοι ικανοποιούν τις ανάγκες τους από την κατανάλωση των αγαθών και των υπηρεσιών που η συγκεκριμένη περιοχή τους παρέχει και αφετέρου, επισκέπτες και επενδυτές ικανοποιούν τις προσδοκίες τους από τις παρεχόμενες τοπικές υπηρεσίες (Kotler, 1999).

Ιδιαίτερα σημαντικά είναι η αναζήτηση της καλής εικόνας και η μετάδοσή της, τόσο μέσα από την εσωτερική, όσο και από την εξωτερική επικοινωνία, ο καθορισμός μιας στρατηγικής θετικής διαφοροποίησης της κοινότητας και η αναζήτηση «πιθανών πελατών», επιχειρήσεων και ιδιωτών, που επιθυμεί η περιοχή να υποδεχθεί. Η προσφορά μιας περιοχής, αντίθετα από εκείνη ενός προϊόντος, δεν μπορεί να παρέχεται μέσω ενός δείγματος, αλλά μπορεί να στηριχθεί στην εικόνα (image). Το πρώτο λοιπόν μέλημα των υποστηρικτών της ελκυστικότητας μιας περιοχής είναι να

δώσουν μια «θετική εικόνα» και να διαφοροποιήσουν την αρνητική εικόνα (Κυβέλου, 2010).

Αξίζει ακόμη να αναφερθεί ότι, σε περιπτώσεις που παρατηρείται σημαντική απόκλιση μεταξύ της αντικειμενικής και της υποκειμενικής άποψης για την ελκυστικότητα του αστικού προϊόντος, αυτό υποδηλώνει πως είναι επιτακτική η ανάγκη βελτίωσης, είτε της ποιότητας του αστικού προϊόντος – αν υστερούν τα αντικειμενικά κριτήρια, είτε της εικόνας του αστικού προϊόντος – αν η πόλη υστερεί σε εντυπώσεις (διαθέτει όμως ποιοτικά χαρακτηριστικά). Τέλος, αν η εικόνα του αστικού προϊόντος ταυτίζεται με την πραγματική του ποιότητα, τότε δεν υπάρχει κίνητρο για επέμβαση (Μεταξάς, 2005).

Ένα από τα πιο δημοφιλή ιστορικά παραδείγματα της ανοικοδόμησης της εικόνας της πόλης, είναι η διοργάνωση των Θερινών Ολυμπιακών Αγώνων που έγιναν στο Βερολίνο το 1936. Τότε, η αντισημιτική κυβέρνηση του εθνοσοσιαλιστικού κόμματος εκμεταλλεύτηκε το γεγονός, με σκοπό να βελτιώσει την εικόνα της Γερμανίας στο εξωτερικό, αλλά και να αποσπάσει την προσοχή (Anraham E., 2004). Βεβαίως, τέτοιου είδους στρατηγικές στηρίζονται πάνω σε ένα ευρύτερο πλαίσιο βελτιωμένου αστικού σχεδιασμού προσανατολισμένου στην αειφορικότητα.

Η εικόνα²⁹ ενός οποιουδήποτε τόπου είναι η απλοποιημένη, γενικευμένη και συχνά στερεότυπη εντύπωση που έχουν τα άτομα για έναν τόπο ή μια περιοχή. Για να αποκτήσουν νόημα όσα μας περιβάλλουν, περιορίζουμε την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας σε ορισμένες επιλεκτικές περιπτώσεις. Όντες επιλεκτικοί, με αυτόν τον τρόπο παράγουμε την εικόνα ενός τόπου. Οι εικόνες των τόπων συνήθως μεγεθύνουν ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να είναι φυσικά, πολιτιστικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά ή και συνδυασμός αυτών, ενώ παράλληλα υποτιμούν ή αποκλείουν κάποια άλλα. Οι διαδικασίες της προώθησης μιας περιοχής δεν είναι μικρότερης σημασίας από αυτές της αστικοποίησης. Αφού μια εικόνα καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερη σημασία σε μια μεταβιομηχανική οικονομία, γίνεται ξεκάθαρο ότι η τρέχουσα παραγωγή αστικών τοπίων αντανακλά την ανάγκη των πόλεων να παρουσιάζουν θετικές εικόνες του εαυτού τους και ότι η οικονομική ανάπτυξη καθοδηγείται από προγράμματα προώθησης περιοχής. Το μάρκετινγκ μιας περιοχής ή μιας πόλης είναι επομένως μια διαδικασία η οποία δεν τυχαία, αντιθέτως,

---

²⁹ Για περαιτέρω ανάλυση βλέπε και Hall Tim, «Αστική Γεωγραφία», κεφ. 7, σελ: 165-175.

γίνεται ολοένα και περισσότερο σημαντική για τη διαμόρφωση της αστικής ανάπτυξης και μπορεί ακόμη να θεωρηθεί και ως ένα σημαντικό εργαλείο της, λόγω της επιρροής που ασκεί στην οικονομική αποτελεσματικότητα.

Παρόλα αυτά, η επιτυχία του αστικού – χωρικού μάρκετινγκ εξαρτάται από κάποιες βασικές προϋποθέσεις, όπως ο βαθμός ικανότητας των τοπικών αυτοδιοικήσεων να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν τέτοιου είδους πολιτικές, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε πόλης και ο βαθμός που αυτά έχουν ληφθεί υπόψη στη χάραξη της αντίστοιχης στρατηγικής, ο βαθμός συμμετοχής των χωρικών δρώντων στην εκπόνηση του σχεδίου κ.λ.π.

Οι σύγχρονες τάσεις αστικής ανάπτυξης περιλαμβάνουν την εμφάνιση νέων, ευέλικτων μορφών οικονομικής οργάνωσης και παραγωγής, την αυξημένη επιρροή μιας αλληλεξαρτώμενης παγκόσμιας οικονομίας και τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι χωρικές μονάδες σε αυτή.

Έτσι, η ελκυστικότητα ως χαρακτηριστικό των περιοχών ποικίλει χωρικά, ανάλογα με τους εκάστοτε κοινωνικούς, πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς και οικονομικούς παράγοντες. Τέσσερα είναι τα βασικότερα στοιχεία που διακρίνουν την ελκυστικότητα, καθώς και τις επιδράσεις της³⁰:

- A) Η Ιστορία, που σχετίζεται με την ανθρώπινη κινητικότητα,
- B) Οι χωρικές εξωτερικότητες,
- Γ) Οι πολιτικές επιλογές (δεδομένης της χωροταξικής αλληλεξάρτησης) και
- Δ) Η χωρική διαφοροποίηση.

Το τελευταίο στοιχείο καταδεικνύει ιδιαίτερα το πώς η ελκυστικότητα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πολυσύνδετο αποτέλεσμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ γεωγραφικών χαρακτηριστικών και ποικίλων άλλων παραγόντων.

3.4 Θεματικό Πεδίο και Πλαίσιο Πολιτικής της Έρευνας

Η οικονομική ανάλυση συχνά επικεντρώνεται στο πεδίο της παραγωγής. Ωστόσο, αυτό το έργο προσανατολίζει την ανάλυσή του στην κατανάλωση και εξετάζει την

---

³⁰ Βλ. ESPON, Applied Research: “*ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors*”, Ιούλιος 2010, σελ. 1-2.

επίδραση μικρότερων μονάδων παραγωγής όπως εστιατορίων, καταστημάτων, ξενοδοχείων, ιατρικών γραφείων, ταχυδρομείων κα. Ομοίως, η ελκυστικότητα των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων για κατοίκους και επισκέπτες, εξαρτάται από την ποιότητα, το κόστος και τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων υπηρεσιών και αγαθών.

Ελκυστικές, ανταγωνιστικές και δυναμικές περιφέρειες και πόλεις αποτελούν καίριο ζήτημα για την ανάπτυξη των αντίστοιχων πολιτικών. Ήδη από το 1999, το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου επεσήμανε την ανάγκη στήριξης των περιφερειών και των πόλεων σε όρους ανταγωνιστικότητας και ελκυστικότητας.

Στόχος της έρευνας είναι να διευρύνει τη γνωστική βάση στις παρακάτω θεματικές, που αποτελούν τα βασικά πεδία έρευνας της ATTREG και *ουσιώδη ερωτήματα* σε επίπεδο χάραξης πολιτικής:

- Η συνεισφορά της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών περιοχών για κατοίκους και επισκέπτες στην οικονομική τους επίδοση και ανάλυση του βαθμού στον οποίο επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη.
- Η διερεύνηση των συστατικών στοιχείων ελκυστικότητας διαφορετικών τύπων περιοχών, βάσει της πρόσβασης σε υπηρεσίες, της ευημερίας και της ποιότητας ζωής. Χαρτογράφηση δηλαδή, των μοντέλων ελκυστικότητας σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.
- Η κατανομή των στοιχείων εδαφικής ελκυστικότητας μεταξύ περιφερειών και πόλεων.
- Οι μέθοδοι μέτρησης της εδαφικής ελκυστικότητας.
- Η ανάλυση των τάσεων ελκυστικότητας και του ρόλου τους και προτάσεις για μεθόδους και εργαλεία πολιτικής για την ενίσχυση της ελκυστικότητας των περιοχών.
- Η ανεύρεση των περιφερειακών τάσεων εδαφικής ελκυστικότητας για τα επόμενα 20-30 έτη.
- Η αναζήτηση των κατηγοριών κατοίκων και επισκεπτών, που αποτελούν αποδέκτες των πολιτικών ελκυστικότητας.
- Η πιθανή σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών από τις πολιτικές ενίσχυσης της ελκυστικότητας.
- Η αναζήτηση των μελλοντικών προοπτικών για ελκυστικές και μη περιοχές, λαμβάνοντας υπόψη τις σημερινές και μελλοντικές παγκόσμιες προκλήσεις.

Αναμφισβήτητα, η ελκυστικότητα των περιφερειών και πόλεων γίνεται ολοένα και σημαντικότερη για την ικανότητα που προσδίδει σε αυτές στο να προσελκύσουν κατοίκους και επισκέπτες. Πολλές περιοχές ήδη μελετούν και μεριμνούν για την ελκυστικότητά τους, κυρίως για τουριστικούς και εμπορικούς σκοπούς. Γι' αυτό, το έργο της ATTREG ξεκινά με την ανάπτυξη μιας βελτιωμένης μεθοδολογίας μέτρησης της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων.

Επίσης, η έρευνα επιχειρεί μία ολοκληρωμένη προσέγγιση λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη κοινωνικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές πτυχές. Επιπλέον, εφαρμόζεται η συνήθης ανάλυση σε τρία επίπεδα: διακρατικό, εθνικό και περιφερειακό, που ακολουθείται από όλα τα εφαρμοσμένα ερευνητικά προγράμματα του ESPON, ώστε να υπάρχει μία σαφής και πλούσια παρουσίαση αποτελεσμάτων που να αφορά κάθε γεωγραφική κλίμακα.

Παράλληλα, επιδιώκεται η παροχή καινοτόμων αποτελεσμάτων, ικανά να υποστηρίξουν την αναπτυξιακή πολιτική στο πεδίο της εδαφικής ανάπτυξης, ανταγωνιστικότητας και συνοχής. Με αυτό τον τρόπο διαφαίνεται η εφευρετική προσέγγιση σχετικά με τις επιστημονικές απαντήσεις στα θέματα πολιτικής και με την ανάδειξη νέων ευκαιριών για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εδάφους. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρχει ένας συνδυασμός και μια αμοιβαία αλληλεξάρτηση μεταξύ των διαφόρων τομέων και της εδαφικής διάστασης για την ανάπτυξη, προκειμένου να δημιουργηθούν νέες προοπτικές και δίαυλοι ανάπτυξης.

Έτσι, το έργο θα περιλαμβάνει και μερικές στοχευμένες περιπτώσεις μελέτης (targeted case studies), ώστε να ληφθούν κάποιες περισσότερο ουσιαστικές και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την εδαφική ελκυστικότητα. Αυτές οι μελέτες αποτελούν και μία από τις μεθόδους εξέτασης των διαφορετικών τύπων περιφερειών και πόλεων σχετικά με τα διαφορετικά επίπεδα ελκυστικότητάς τους, δίνοντας ακόμη έμφαση στην ανταγωνιστικότητα και την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση.

3.5 Βασικά στάδια υλοποίησης της ATTREG

Η εδαφική ελκυστικότητα όπως ήδη επισημάνθηκε, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πολυσύνδετο αποτέλεσμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ γεωγραφικών παραγόντων και μια σειρά ποικίλων άλλων παραγόντων. Η έρευνα σχετικά με την εδαφική

ελκυστικότητα πρέπει να βασίζεται σε ένα “θεωρητικό μοντέλο”, που να συνδέει τρία κυρίαρχα στοιχεία αυτής της περίπλοκης αλληλεπίδρασης. Αυτά τα στοιχεία είναι:

1. Ένα σύνολο από αποδέκτες – “κοινό” (set of audiences), διαφορετικού προφίλ, που μπορεί μία περιοχή να προσελκύσει και για τους οποίους υπάρχουν διαφορετικές προσδοκίες αναφορικά με τις αναπτυξιακές διαδικασίες.
2. Ένα σύνολο από φυσικά χαρίσματα (set of “endowment” factors) – εδαφικά στοιχεία, που ενδεχομένως καθορίζουν την εδαφική ελκυστικότητα (και γίνονται αντιληπτά από το κοινό).
3. Ένα σύνολο διαδικασιών (set of processes) από τις οποίες τα υφιστάμενα εδαφικά στοιχεία και χαρακτηριστικά μπορούν να αυξήσουν την ελκυστικότητά τους (είτε για όλα, είτε για ένα ξεχωριστό κοινό).

Η εφαρμοσμένη έρευνα ATTREG ακολουθεί τρία βασικά στάδια³¹.

Στο πρώτο λοιπόν στάδιο, πρόκληση αποτελεί ο καθορισμός της πρώτης ομάδας από τρία παραπάνω στοιχεία, αυτής του κοινού. Επίσης, σε αυτό το στάδιο αν και αναγνωρίζεται απολύτως η σημασία της εδαφικής ελκυστικότητας για κατοίκους και επισκέπτες, όπως προκύπτει εξάλλου κι από τον τίτλο της έρευνας, δίνεται ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση στην κινητικότητα και τη μετανάστευση του πληθυσμού. Έτσι, πέρα από τον κλασικό διαχωρισμό μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών, ταξινομούνται τέσσερα διαφορετικά σχήματα – κοινού³² (“blocks” of audiences), ιδιαίτερα χρήσιμα για την ανάλυση, τα εξής:

1. Υψηλά εξειδικευμένο προσωπικό (High qualified workers). Αυτή η κατηγορία αντιπροσωπεύει κυρίως τους μετανάστες, οι οποίοι είναι πιο ευαίσθητοι σχετικά με την ποιότητα του τόπου και τις οικονομικές συνθήκες για την επιλογή εργασίας και διαμονής.
2. Ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Αυτή η κατηγορία αντιπροσωπεύει ουσιαστικά τους ανειδίκευτους μετανάστες με έντονη κινητικότητα, δηλαδή τους «νέους κατοίκους», οι οποίοι επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τη δομή της αγοράς εργασίας, τους μισθούς, την τοπική διακυβέρνηση κ.α.

---

³¹ Βλ. ESPON, Applied Research: “ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”, Ιούλιος 2010, σελ. 3-5.

³² Βλ. ESPON, Applied Research: “ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”, Ιούλιος 2010, σελ. 3.

3. Τουρίστες (Traditional mass tourists). Αυτή η κατηγορία αντιπροσωπεύει αποκλειστικά τους τουρίστες, οι οποίοι ενδιαφέρονται κυρίως για το κλίμα του τόπου, τις τιμές, τα επίπεδα ασφάλειας και βέβαια τις τοπικές οικονομικές δομές που να επιτρέπουν το μαζικό τουρισμό.
4. Νέες μορφές τουρισμού. Αυτή η κατηγορία αντιπροσωπεύει τη νεότερη γενιά τουριστών – ειδικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι προσελκύονται από συγκεκριμένα περιβαλλοντικά, πνευματικά, πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Το δεύτερο στάδιο στοχεύει στον καθορισμό των διαστάσεων του εδαφικού κεφαλαίου (dimensions of territorial capital). Από την κατανομή και το διαχωρισμό μεταξύ των διαφόρων χαρακτηριστικών που γίνεται, προκύπτουν οι έξι διαφορετικές μορφές εδαφικού κεφαλαίου, όπως περιγράφηκαν στην ενότητα 3.2. Κάθε τέτοια μορφή ορίζεται μέσα από ένα σύνολο μεταβλητών, κάποιες από τις οποίες εμπεριέχονται ήδη στη βάση δεδομένων του ESPON 2007.

Τέλος, το τρίτο στάδιο ανάλυσης επικεντρώνεται στις διαδικασίες με τις οποίες οι διαφορετικές διαστάσεις του εδαφικού κεφαλαίου μπορούν να καθορίσουν την ελκυστικότητα και να εξηγήσουν την κινητοποίηση και κινητικότητα του κοινού και τις χωρικές επιπτώσεις. Έτσι, σε αυτό το στάδιο επιδιώκεται ο προσδιορισμός μίας περιφερειακής τυπολογίας της εδαφικής ελκυστικότητας, που να αναδεικνύει αυτές τις αλληλεπιδράσεις.

Μέσα από αυτά τα τρία στάδια ανάλυσης προκύπτουν βασικά ερωτήματα³³ για την έρευνα που θα πρέπει να εξετασθούν, όπως:

- Πώς αντιδρούν τα διαφορετικά “κοινά” στα διαφορετικά εδαφικά φυσικά χαρακτηριστικά; Ποια είναι η διαφοροποίηση της ελκυστικότητας των διαφορετικών χωρικών περιφερειών σε ολόκληρη την ΕΕ;
- Ποιες είναι οι κύριες πολιτικές που ενισχύουν την ελκυστικότητα;
- Ποιος ο ρόλος των διαφορετικών οικονομικών κλάδων στην ενίσχυση της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων;
- Τι επίδραση έχουν οι γενικότερες οικονομικές τάσεις στην ελκυστικότητα;
- Σε ποιο βαθμό η εδαφική ελκυστικότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της ανταγωνιστικότητας και της περιφερειακής ανάπτυξης;

---

³³ Βλ. ESPON, Applied Research: “ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”, Ιούλιος 2010, σελ. 6.

- Ποια είναι η πιθανή εξέλιξη της σχέσης μεταξύ του εδαφικού κεφαλαίου, της εδαφικής ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας;
- Πώς η έννοια της εδαφικής ελκυστικότητας μπορεί να ενσωματωθεί στο χωροταξικό σχεδιασμό, μέσα από τα εργαλεία πολιτικής που αναπτύσσονται από το ESPON;

3.6 Οι ερευνητικές δραστηριότητες της ATTREG

Με σκοπό να δώσει απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, η ATTREG καταναίμει την ερευνητική διαδικασία και ανάλυση σε επτά ερευνητικές δραστηριότητες (Research Activities – “RA’s”), οι οποίες θα αναπτύξουν ένα μείγμα ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο για τη λεπτομερή ανάλυση των τοπικών διαδικασιών.

Αυτές οι 7 (επτά) ερευνητικές δραστηριότητες – RA’s³⁴, είναι οι ακόλουθες:

1. Διαμόρφωση του Γενικού Πλαισίου (Setting the scene). Κύριος στόχος της RA1 είναι να διευκρινιστεί πλήρως μέσα από το έργο η έννοια της εδαφικής ελκυστικότητας και να σχεδιαστεί ένα συνεπές και ολοκληρωμένο πλαίσιο ανάλυσης, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις μέχρι τώρα ακαδημαϊκές μελέτες. Το αναλυτικό αυτό πλαίσιο θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί κι από άλλα έργα του ESPON, ως πρότυπο για σχετικές αναλύσεις, ταξινομήσεις και μελέτες. Τα διαδοχικά στάδια πραγματοποίησης αυτής της ερευνητικής δραστηριότητας βασίζονται σε κάποιες υποθέσεις, όπως:
  - Η εδαφική ελκυστικότητα (όπως αυτή μετράται κυρίως από τις πληθυσμιακές ροές και την πληθυσμιακή κινητικότητα – mobility of audiences) σχετίζεται άμεσα με την ιδέα του εδαφικού κεφαλαίου (an aggregate concept of "territorial capital"). Διαφορετικές θεωρίες της ελκυστικότητας υποδεικνύουν για τον μετακινούμενο πληθυσμό, που αποτελεί και το αντικείμενο ενδιαφέροντος (residents and visitors) ότι δεν ανταποκρίνεται σε κάποια ενιαία και κοινή κατανομή – ιεραρχημένων ανά προτεραιότητα – στοιχείων εδαφικού κεφαλαίου.

³⁴ Βλ. ESPON, Applied Research: “ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors”, Ιούλιος 2010, σελ. 9-20.

- Η ποιότητα των υποδομών, των δημόσιων υπηρεσιών, του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και το ευνοϊκό κλίμα αποτελούν στοιχεία που εντοπίζονται σαφώς περισσότερο στις ελκυστικότερες περιοχές, γι' αυτό και εκεί εμφανίζονται καθαρές ροές πληθυσμού.
- Η εδαφική ελκυστικότητα επηρεάζεται τόσο από τη γενικότερη, πάγια – ιστορική ελκυστικότητα της συγκεκριμένης περιοχής, όσο κι από την ελκυστικότητα που εντοπίζεται στις περιβάλλουσες περιοχές. Αυτό συμβαίνει κυρίως στις χαμηλότερες γεωγραφικές κλίμακες.
- Παρότι είναι εφικτό να καθοριστούν τα χαρακτηριστικά και το σύνολο στοιχείων του εδαφικού κεφαλαίου, δεν υπάρχει κάποια εμφανής συσχέτιση αυτών των υφιστάμενων στοιχείων και της δυναμικότητάς τους με τα όποια θετικά αποτελέσματα και την οικονομική επίδοση.
- Μεσαίου μεγέθους πόλεις και μικρές πόλεις είναι πιθανό να διαδραματίζουν συγκεκριμένους ρόλους, καθώς αποτελούν ξεχωριστά τμήματα του εθνικού αστικού συστήματος, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές τους, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χώρας στην οποία βρίσκονται, τη φάση ανάπτυξής τους, το θεσμικό υπόβαθρο κ.ο.κ. Αυτό υπονοεί ότι και την ανάγκη για διαχωρισμό των γεωγραφικών επιπέδων στα οποία επικεντρώνεται κάθε φορά η ανάλυση.

Στην πρώτη λοιπόν ερευνητική δραστηριότητα, συντελείται η εξερεύνηση και επέκταση των διαθέσιμων στοιχείων στη βάση δεδομένων του ESPON, προκειμένου να παραχθούν και οι κατάλληλες εισροές πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την επόμενη ερευνητική δραστηριότητα.

2. Συγκέντρωση Δεδομένων, Αξιολόγηση και Διαχείριση (Data assemblage, evaluation and management). Ο σκοπός της RA2 είναι η συσχέτιση και αξιοποίηση των θεωρητικών ευρημάτων της προηγούμενης ερευνητικής δραστηριότητας, ώστε να αναλυθούν και να εξετασθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις που έχουν τεθεί. Έτσι, θέτονται οι μεθοδολογικές βάσεις, εντοπίζονται οι πηγές δεδομένων, επιλέγονται οι κατάλληλες μεταβλητές και γίνονται οι απαραίτητες δοκιμές και επαληθεύσεις για την ποιότητα των στοιχείων. Οι πηγές δεδομένων αφορούν προϋπάρχοντα στοιχεία της βάσης δεδομένων του ESPON, καθώς και νέα που προκύπτουν κι από τις νέες χώρες της ΕΕ των 27. Η επιλογή ακόμη των μεταβλητών είναι μια διαδικασία διαβούλευσης στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ερευνητικής ομάδας, σχετικά με την καταλληλότητα

των μεταβλητών που βασίζονται στο εννοιολογικό και θεωρητικό σχήμα της πρώτης ερευνητικής δραστηριότητας. Οι δοκιμές και επαληθεύσεις για την ποιότητα των στοιχείων αφορούν τη σωστή εξέταση των μεταβλητών, ως προς τη συνάφειά τους με βασικές έννοιες, τη διαθεσιμότητά τους σε όλες τις γεωγραφικές κλίμακες, την κατανομή της συχνότητάς τους για τη στατιστική ανάλυση κα. Έτσι, δημιουργείται ένα συνεκτικό σύνολο δεδομένων με γεωγραφική αναφορά.

3. Ανάλυση Δεδομένων (Data Analysis). Ο σκοπός της RA3 είναι να εξετάσει το ζήτημα του συνδυασμού των μεταβλητών σε σύνθετους δείκτες, ώστε αποσαφηνισθεί η σχέση τους. Ωστόσο, η πολυπλοκότητα της τρίτης ερευνητικής δραστηριότητας έγκειται στο πεδίο εφαρμογής και την ποιότητα των μεταβλητών που προέρχονται και προσδιορίζονται από την RA2. Η υλοποίηση της RA3 γίνεται σε τρία στάδια:

i. *Ανάλυση αλληλεξαρτήσεων και Κατασκευή δεικτών (Analyzing interrelationships and the construction of indicators)*. Αυτό το στάδιο ξεκινά με: Ανάλυση δεδομένων (Data Analysis) και ολοκληρώνεται με: Πολυπαραγοντική Ανάλυση Παλινδρόμησης (Multivariate regression analysis).

ii. *Κατασκευή Τυπολογιών (Construction of typologies)*. Σε αυτό το στάδιο συντελούνται οι τεχνικές ομαδοποίησης που θα δημιουργήσουν τις τυπολογίες των περιφερειών με παρόμοια χαρακτηριστικά (Multivariate cluster analysis and Bi-variate cross-tabulations on the variables).

iii. *Σύγκριση τυπολογιών (Comparison of typologies)*. Σε αυτό το στάδιο προτείνονται τρεις διαφορετικές τεχνικές (Cross-tabulation analysis, Correspondency analysis and Construction of composite maps), οι οποίες θα συγκρίνουν και θα αντιπαραβάλλουν τις τυπολογίες που δημιουργήθηκαν σε αυτή την έρευνα του ESPON, σε σχέση με άλλες τυπολογίες άμεσα σχετικές και αλληλένδετες με την έννοια της ελκυστικότητας. Οι δείκτες, οι τυπολογίες και η χαρτογράφησή τους προσφέρουν μια αναλυτική οπτική για τις διάφορες διαστάσεις ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών περιφερειών.

4. Λεπτομερής Ανάλυση της ελκυστικότητας των περιφερειών (Detailed analysis of regional attractiveness). Στην RA4 πραγματοποιούνται μελέτες περιπτώσεων σε υπο-περιφερειακό επίπεδο, ώστε να καλυφθούν τα πιθανά κενά δεδομένων με πιο

πλούσια και διαθέσιμα στοιχεία, εξετάζοντας πιο εμπειρικά την ισχύ των σχέσεων, των τυπολογιών, των δεικτών και των μοντέλων. Επιπλέον, ορισμένες από αυτές τις μελέτες θα έχουν μία πιο ποιοτική διάσταση, προκειμένου να ερευνηθεί καλύτερα η διαδικασία κινητοποίησης του κοινού σε σχέση με την ελκυστικότητα, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε χαρακτηριστικά διακυβέρνησης και πολιτικής. Έτσι, καθορίζονται δύο θεματικές: α) Επαλήθευση και επικύρωση των δεικτών που βασίζονται σε τυπολογίες των περιφερειών, που αναπτύσσονται στην RA3 και β) Λεπτομερή ανάλυση των χωρικών φαινομένων σε περιοχές όπου τα διαθέσιμα δεδομένα το επιτρέπουν. Τα θέματα που αναμένεται να ενδιαφέρουν τις περιπτώσιολογικές μελέτες είναι: Η θέση των περιφερειών σε μεγαλύτερα αστικά συστήματα, από τη σκοπιά της προσέλκυσης κατοίκων, εταιρειών, επενδυτών και επισκεπτών. / Οι εσωτερικές διαφορές στην ελκυστικότητα και οι επιπτώσεις στο υψηλότερο επίπεδο δείκτες. / Οι διαφορές μεταξύ των αντικειμενικών δεικτών και των καθοριστικών παραγόντων της ελκυστικότητας και οι υποκειμενικές αντιλήψεις από διάφορες ομάδες. / Οι προσδοκίες για τη μελλοντική εξέλιξη και ανάπτυξη της ελκυστικότητας μιας περιφέρειας, μελετώντας πιθανές πολιτικές, περιβαλλοντικές, δημογραφικές, πολιτιστικές και κοινωνικές αλλαγές. / Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων μορφών ελκυστικότητας σε διαφορετικά “κοινά” (κατοίκους, επιχειρήσεις, επισκέπτες). Οι συγκεκριμένες λοιπόν μελέτες θα επιτρέψουν την περαιτέρω διερεύνηση του βαθμού στον οποίο η ανάπτυξη και αξιοποίηση των στοιχείων του εδαφικού κεφαλαίου κι η επακόλουθη τόνωση της ελκυστικότητας, είναι αποτέλεσμα σχετικά προγραμματιστών διαδικασιών της αγοράς ή της συνειδητής πολιτικής παρέμβασης. Αυτά τα ζητήματα είναι άκρως σημαντικά για τη χάραξη πολιτικής σε θέματα οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης συγκεκριμένων περιφερειών και πόλεων και την αξιοποίηση της σχετικής δημόσιας δράσης.

5. Εξερεύνηση των πιθανών μελλοντικών σεναρίων εδαφικής ελκυστικότητας (Exploring possible futures for territorial attractiveness). Στόχος της RA5 είναι διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των εισροών και εκροών των προηγούμενων ερευνητικών δραστηριοτήτων. Ιδιαίτερη έμφαση και προσοχή δίνεται στις τοπικές και περιφερειακές συνθήκες πολιτικής που μπορεί να επηρεάσουν την κινητικότητα του κοινού που προσελκύεται κάθε φορά. Η ερευνητική ομάδα θα πρέπει να καθορίζει μία περίπτωση μελέτης πρότυπο που θα εξασφαλίσει τη συγκρισιμότητα μεταξύ των μελετών. Επίσης, η προσπάθεια επικεντρώνεται σε

μακροπρόθεσμες διαδικασίες και μελλοντικές προβλέψεις στο πλαίσιο ενός δομικού μοντέλου αλληλεπιδράσεων μεταξύ της περιφερειακής οικονομίας και του εδαφικού κεφαλαίου, καθώς και δυναμικών οικονομικών μεταβλητών (όπως: κατανάλωση, εργασία, τιμές, παραγωγικότητα, τουριστική δραστηριότητα κτλ). Παράλληλα, γίνεται κι ένας προβληματισμός σχετικά και με τις διάφορες προκλήσεις που προκύπτουν από τη δημογραφική ανάπτυξη, τη χωροταξική και πολιτιστική πολιτική, την παιδεία και έρευνα, τις κλιματικές αλλαγές, την οικογένεια, τις πολιτικές ολοκλήρωσης, την πληθυσμιακή κινητικότητα και την προσβασιμότητα. Σε αυτή λοιπόν την ερευνητική δραστηριότητα συντελείται και το πρώτο βήμα για την εξασφάλιση της απαραίτητης συνεργασίας των ενδιαφερομένων μερών σε περιφερειακό επίπεδο (regional stakeholders).

6. Ευρήματα του Έργου και Σύνθεση της εδαφικής ελκυστικότητας (Findings of the project and synthesis of territorial attractiveness). Η RA6 έχει στόχο τη συγκέντρωση των σωρευτικών αποτελεσμάτων από προηγούμενες ερευνητικές δραστηριότητες, μέσω μιας συνθετικής διαδικασίας. Μία ομάδα εταίρων με την ισχυρή επίβλεψη της προοπτικής και ανάπτυξης του έργου θα καθορίσει και θα ταξινομήσει τα αποτελέσματα των επιμέρους σταδίων, σύμφωνα με τις αναπτυξιακές τάσεις που προκύπτουν από την έρευνα. Αυτό επιτρέπει τη λεπτομερή απεικόνιση των περιφερειακών επιδράσεων ελκυστικότητας, σε όλη την πολυπλοκότητά της. Η χαρτογράφηση που γίνεται στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας είναι ακόμη ένα βασικό εργαλείο που παρέχει και την οπτική ανάλυση των διαφόρων πτυχών της εδαφικής ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών περιφερειών.
7. Συμπεράσματα και Επιπτώσεις με γνώμονα τον Πολιτικό Σχεδιασμό (Policy-oriented conclusions and implications). Σε αυτό το τελικό στάδιο της RA7 θα πρέπει να έχει γίνει εμφανής (από τις περασμένες δραστηριότητες), ο παράγοντας της πολυπλοκότητας. Όπως επισημάνθηκε, η ελκυστικότητα είναι μία πολύπλοκη και πολύπλευρη έννοια, που εξαρτάται από το πώς ορίζεται και σε ποιόν απευθύνεται (λ.χ. το είδος της περιοχής, το επίπεδο μόρφωσης και επαγγελματικής εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού, οι μορφές τουρισμού κ.ο.κ). Από την εννοιολογική λοιπόν προσέγγιση της ελκυστικότητας προκύπτει ότι, όπως και αν εννοηθεί ή μετρηθεί ή υπολογιστεί, αποκλείεται να συμπίπτει πλήρως με την ποσοτική εκτίμηση των στοιχείων του εδαφικού κεφαλαίου ενός τόπου. Δύο στοιχεία είναι εξαιρετικά σημαντικά σε αυτή τη δραστηριότητα: α) Ο

δημόσιος ρόλος και η σχετική πολιτική για την ελκυστικότητα και β) η διαφορετική δυναμική των εμπλεκόμενων φορέων στο να κινητοποιούν εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τις διακυβερνητικές διαδικασίες. Παράλληλα, διαφαίνονται οι συνέπειες σε θέματα, όπως: η ανταγωνιστικότητα, η ισότητα, η ισορροπία και η χωρική προσέγγιση (area-based approach), με ιδιαίτερη έμφαση στη στρατηγική “Ευρώπη 2020”. Συνεπώς, δίνονται μέσα από το έργο οι κατάλληλες κατευθύνσεις για προτάσεις, πρωτοβουλίες και νέους μελλοντικούς στόχους για ουσιαστικές αλλαγές σε επίπεδο ευρωπαϊκό, περιφερειακό και σε επίπεδο πόλης. Επιπλέον, σκιαγραφούνται οι ευρύτερες συνέπειες για την ανάπτυξη της Ευρώπης σε όρους ανταγωνιστικότητας και συνοχής, λαμβάνοντας υπόψη συγκεκριμένα κίνητρα και στόχους πολιτικής.

Στη συνέχεια, κάθε επιμέρους RA χωρίζεται σε απλούστερα ερευνητικά θέματα (research tasks) και ταυτόχρονα, παρέχει ενδιάμεσα αποτελέσματα, χρήσιμα για την άσκηση πολιτικής, τα εξής:

- Συγκεντρώνει τα μέχρι τώρα δεδομένα για την εδαφική ελκυστικότητα και δίνει ένα νέο – πλήρες αναλυτικό πλαίσιο και μία νέα βάση γνώσεων (RA1).
- Παρέχει ένα γνωστικό εργαλείο για την αξιολόγηση και βαθμονόμηση των σχετικών πολιτικών (RA2).
- Παραθέτει τυπολογίες για τις σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις που προκύπτουν από την εδαφική ελκυστικότητα (RA3).
- Διευρύνει το γνωστικό πεδίο σε πιο ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία και εντοπίζει τα κύρια χαρακτηριστικά της κινητικότητας του “κοινού” εξαιτίας των χωρικών διαφοροποιήσεων (RA4).
- Αναλύει εκ βάθους, υπό το πρίσμα της εδαφικής διάστασης, τις μελλοντικές προοπτικές των ευρωπαϊκών περιοχών βάσει των στοιχείων ελκυστικότητάς τους (RA5).
- Εξετάζει την επίδραση των υφιστάμενων πολιτικών δομών και το δυνητικό τους ρόλο (RA6).
- Παραθέτει προβληματισμούς και συστάσεις για τη μελλοντική πολιτική και τις πρωτοβουλίες που στοχεύουν στη βελτιστοποίηση της Ευρώπης (optimising Europe’s) και των περιοχών της, καθώς και στην ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη (RA7).

Από τα παραπάνω επιδιωκόμενα ενδιάμεσα αποτελέσματα, φαίνεται ξεκάθαρα ο έντονος προσανατολισμός του έργου στον πολιτικό σχεδιασμό και μόνο κατά τα τελευταία στάδια ορίζεται το απαραίτητο επιστημονικό πλαίσιο, το οποίο θα είναι ευρέως διαθέσιμο, τόσο για την πολιτική, όσο και για την επιστημονική ατζέντα. Είναι επίσης σημαντικό να τονισθεί ότι υπάρχουν τρεις κύριοι άξονες στο έργο (three main "transversal" streams).

Οι δύο πρώτοι άξονες (Conceptual Analysis and Data Management) αφορούν την εννοιολογική ανάλυση και διαχείριση των δεδομένων, ως ένα κομμάτι μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης. Ο τρίτος άξονας αφορά τη σχέση και την ανταλλαγή πληροφοριών με άλλα έργα του ESPON, που καλύπτουν ζητήματα απολύτως σχετικά με την ATTREG. Έτσι, η διαδικασία έρευνας της ATTREG δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι εκτυλίσσεται στατικά, αλλά με συνεχείς επικαλύψεις. Οι ερευνητικές δραστηριότητες ενισχύουν η μία την άλλη, με ένα τρόπο που διευκολύνει τη σωρευτική ερευνητική διαδικασία, δίνοντας την εικόνα μιας διαρκούς επαναλαμβανόμενης έρευνας (*as an iterative process*).

3.7 Βασικά ευρήματα της εφαρμοσμένης έρευνας ATTREG

Τόσο οι χωρικές, όσο και οι μη-χωρικές πολιτικές και ιδιαίτερα αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην ελκυστικότητα των πόλεων και των περιφερειών, μεταβάλλοντας ενδογενείς παράγοντες, όπως γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία και δημιουργώντας αντίστοιχα “γεωγραφικές μετατοπίσεις”. Επομένως, η κατανόηση των συστατικών στοιχείων της εδαφικής ελκυστικότητας είναι απολύτως σημαντική για την ανάπτυξη και την ενίσχυση της δυναμικής και της επίδρασης των Ευρωπαϊκών Χωρικών Οδηγιών (European Spatial Directives) σε κάθε γεωγραφική κλίμακα, καθώς επίσης και των αντίστοιχων τοπικών πολιτικών.

Η έννοια της εδαφικής ελκυστικότητας και οι επιδράσεις της στον πολιτικό σχεδιασμό εγείρουν δύο καίρια ζητήματα. Το πρώτο, αφορά τη διαρκώς αυξανόμενη σημασία της χωρικής διάστασης στην ευρωπαϊκή αναπτυξιακή πολιτική και το δεύτερο, τους σχετικούς πολιτικούς στόχους – διαφορετικούς σε κάθε περίπτωση, ειδικά σε σχέση με τη δυαδικότητα που εμφανίζεται μεταξύ της ανταγωνιστικότητας και των πολιτικών συνοχής, καθώς και των επιπτώσεών τους.

Πολυάριθμες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και χαρακτηρίζονται ολοένα και περισσότερο για τις χωρικές δυναμικές τους. Δίνεται έτσι ένα σαφές μήνυμα για τη συνειδητοποίηση της σημασίας της εδαφικής διάστασης της ΕΕ για την πολιτική ατζέντα. Ωστόσο, είναι αναγκαία η ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής διατομεακής στρατηγικής για ολόκληρη την επικράτεια.

Παρά τον εκσυγχρονισμό των πολιτικών κατευθύνσεων σε τέτοιου είδους ζητήματα (ελκυστικότητα, χωρικής ανταγωνιστικότητας κ.ο.κ) και την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, παραμένει η δυσκολία της κατάλληλης διασύνδεσής τους με την ανάγκη για καλύτερη ποιότητα ζωής, καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, ισότητα ευκαιριών κα., ανεξαρτήτως του τόπου διαμονής. Η Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή, όπως τονίσθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, τοποθετεί την εδαφική διάσταση στο επίκεντρο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, δημιουργώντας ένα στόχο για μία πιο ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εδάφους.

Οι μέχρι τώρα ευρωπαϊκές χωρικές πολιτικές, παρότι πολλές φορές παρουσιάζουν ασάφεια ως προς τους επιδιωκόμενους στόχους, έχουν άμεσες επιδράσεις στην ελκυστικότητα των περιοχών.

Η έμφαση στο χωρικό σχεδιασμό και την εδαφική ανάπτυξη στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει τις ρίζες της στις ιστορικά χωρικές ανισοροπίες. Συνεπώς, η προτεινόμενη πολυεπίπεδη και πολυτομεακή διακυβέρνηση επικεντρώνεται στην πρόληψη πιθανών αρνητικών χωρικών διαφοροποιήσεων, εξαιτίας πάγιων εδαφικών – τοπικών στοιχείων.

Η πρόσφατη διεύρυνση της ΕΕ των 27 χωρών – μελών, πέρα από τις αρνητικές μακροοικονομικές τάσεις, έδωσε και τη δυνατότητα κυρίως στα υφιστάμενα κράτη – μέλη για νέες κοινωνικές, οικονομικές και εδαφικές προκλήσεις σε στρατηγικούς τομείς πολιτικής. Εν μέρει, αυτός είναι κι ένας από τους πρωταρχικούς λόγους που ενώ η επιδίωξη της εδαφικής συνοχής και αειφόρου ανάπτυξης εξακολουθεί να είναι κεντρικής σημασίας για την πολιτική ατζέντα της ΕΕ, η προσοχή αυτή την περίοδο εστιάζεται στην «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση».

Ωστόσο, η δέσμευση για εδαφική συνοχή παραμένει στις πρώτες προτεραιότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής, εστιάζοντας στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα των ευρωπαϊκών περιφερειών και πόλεων. Η ελκυστικότητα εντάσσεται

άμεσα σε αυτούς τους στόχους δίνοντας διαφορετικό κάθε φορά νόημα, ανάλογα με το εξεταζόμενο σημείο αναφοράς.

Η χρήση της έννοιας της εδαφικής ελκυστικότητας σε ευρωπαϊκά πολιτικά έγγραφα και δηλώσεις, φανερώνει ότι δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός κι ότι παραμένει μία πολύπλευρη και διαφορούμενη έννοια. Γι' αυτό δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι πολλοί μελετητές αντιμετωπίζουν διστακτικά το ζήτημα της ελκυστικότητας, λόγω της υποκειμενικότητάς της σε επίπεδο σχεδιασμού.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα προβλήματα, η έρευνα ATTREG επιδιώκει την καταγραφή μίας γενικής έννοιας της ελκυστικότητας που εμπεριέχει όλα τα βασικά στοιχεία (θετικά και αρνητικά) και τις επιπτώσεις τους και που τελικά, θα επιτρέψει την αναγνώριση των ανάλογων επιδράσεων σε επίπεδο πολιτικού σχεδιασμού.

Ανακεφαλαιώνοντας, η ιδέα του εδαφικού κεφαλαίου θα πρέπει να θεωρηθεί ως μία κρίσιμη διάσταση της εδαφικής ελκυστικότητας. Σημαντικό δε στοιχείο, είναι η κινητοποίηση όλων των ενδιαφερόμενων μερών (τοπικών αρχών, πολιτικών φορέων, επιχειρήσεων κ.ο.κ) και η συγκρότηση δεσμών και οργανωτικών ρυθμίσεων (λ.χ. εταιρικές σχέσεις), ώστε να αναπτυχθούν οι κατάλληλες πολιτικές για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών.

Αναμφισβήτητα, η τρέχουσα οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε, σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετική ένταση, όλες της ευρωπαϊκές χώρες και περιφέρειες, επιβραδύνοντας τη γενική πρόοδο και ανάπτυξη. Ακόμα είναι δύσκολο να εξακριβωθούν και να αποσαφηνισθούν οι επιπτώσεις αυτής της κρίσης από τη σκοπιά της εδαφικής συνοχής και της χωρικής διάστασης. Ωστόσο, η ανάκαμψη είναι ακόμα σε εξέλιξη και φαίνεται πιθανό να οδηγήσει σε μία νέα εποχή, αυστηρότερων μέτρων και πολιτικών, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται τη μείωση της σημασίας της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.

Οι ευρωπαϊκές πόλεις και οι ευρωπαϊκές μητροπολιτικές περιοχές κατέχουν σημαντική θέση στην παγκόσμια οικονομία. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι περισσότερες από τις μισές διεθνείς διασυνδέσεις μεταξύ των πολυεθνικών εταιρειών και των θυγατρικών τους, εμφανίζονται είτε στο εσωτερικό της Ευρώπης, είτε στο εσωτερικό μιας χώρας της Ευρώπης ή και μεταξύ δύο ευρωπαϊκών χωρών. Έτσι, είναι φανερό ότι το Ευρωπαϊκό βιομηχανικό σύστημα είναι πολύ πιο σύνθετο από το αντίστοιχο Ασιατικό ή αυτό της Βόρειας Αμερικής. Στην προσπάθεια λοιπόν αντιμετώπισης του ισχυρού φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, δημιουργήθηκαν ισχυρά δίκτυα συνεργασίας μεταξύ πολυάριθμων ευρωπαϊκών πόλεων, από τις μικρότερες στις μεγαλύτερες μητροπόλεις.

Το Πρόγραμμα ESPON το οποίο εστιάζει σε πέντε γεωγραφικές κλίμακες (παγκόσμια, ευρωπαϊκή, μακρο-περιφερειακή, εθνική, περιφερειακή / τοπική) και τις λειτουργικές σχέσεις μεταξύ τους, παρέχει στοιχεία και ιδέες, χωρικά προσανατολισμένες, που μπορούν να συνδράμουν σημαντικά στην εφαρμογή της στρατηγικής που προβλέπεται για την οικονομική ανάκαμψη της “Ευρώπης 2020”. Ενθαρρύνει με αυτόν τον τρόπο την μακροπρόθεσμη προοπτική αναφορικά με τις οικονομικές ευκαιρίες και τους τρόπους ενδυνάμωσης της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας και παράλληλα, προσφέρει πληροφορίες που διευκολύνουν τη σύγκριση μεταξύ των περιφερειών και την περαιτέρω κατανόηση της ευρωπαϊκής εδαφικής ποικιλομορφίας.

---

³⁵ Βασισμένα στο: First ESPON 2013 Synthesis Report: “*New Evidence on Smart, Sustainable and Inclusive Territories*”, summer 2010, κεφ. 1,2,5.

Η “Ευρώπη 2020” όπως επισημάνθηκε και στο δεύτερο κεφάλαιο, αποτελεί μία στρατηγική που καθορίζει το δρόμο για την οικονομική ανάκαμψη της ΕΕ και εμπεριέχει την εδαφική διάσταση, μέσα από τρία “μονοπάτια ανάπτυξης”: έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Το τρίπτυχο αυτό, αναδεικνύει και τα καίρια σημεία των πολιτικών προκλήσεων. Συγκεκριμένα, η έξυπνη ανάπτυξη υποδηλώνει την ανάπτυξη μίας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία. Η χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη υποδηλώνει την ανάπτυξη που βασίζεται στην οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και η βιώσιμη ανάπτυξη υποδηλώνει την ανάπτυξη που προωθεί μια πιο πράσινη, ανταγωνιστική και επαρκής σε πόρους οικονομία.

Επίσης, η “Ευρώπη 2020” αναγνωρίζει την «έξυπνη ανάπτυξη» ως βασική συνιστώσα της οικονομικής ανάκαμψης και ανάπτυξης και την εξισώνει με “μια οικονομία βασισμένη στη γνώση και την καινοτομία”. Για την επίτευξη μιας “έξυπνης ανάπτυξης” η Ευρώπη χρειάζεται “έξυπνες περιοχές”, που να προσελκύουν ανθρώπους και επιχειρήσεις από τις ευρύτερες περιοχές, ακόμη και από χώρες εκτός της Ευρώπης. Βέβαια, έξυπνες και καλά διασυνδεδεμένες περιοχές, δεν είναι κατ’ ανάγκη μόνο οι αστικές. Υπάρχουν και επιτυχημένες αγροτικές περιοχές, οι οποίες είναι σε θέση να επωφεληθούν από την παγκοσμιοποίηση λόγω των ιδιαίτερων στοιχείων ανάπτυξης που διαθέτουν και λόγω των καλών διασυνδέσεών τους με τον αστικό ή τον παγκόσμιο χώρο. Ωστόσο, οι μητροπολιτικές περιοχές είναι ο κύριος εδαφικός χώρος της ΕΕ που μπορεί να συμμετάσχει ενεργά στην αναπαραγωγή του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος και αναδεικνύεται ως σημαντικός προσδιοριστικός παράγων προώθησης της έξυπνης ανάπτυξης.

Η γνώση και η καινοτομία αποτελούν βασικούς παράγοντες ανάπτυξης στο σημερινό κόσμο. Μπορούν να χαρακτηρισθούν και ως συστατικά στοιχεία για μία έξυπνη περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη και να αποτελέσουν στρατηγικά εργαλεία για την έξοδο της Ευρώπης από την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση. Σε έναν κόσμο με διαρκώς αυξανόμενα και ισχυρά παγκόσμια δίκτυα, η συνεκτικότητα είναι όλο και περισσότερο σημαντική. Έτσι, ένα σύνολο εδαφικών παραγόντων, όπως οι διασυνδέσεις και τα δίκτυα μεταφορών, τα πλεονεκτήματα της αστικοποίησης, η ελκυστικότητα και η συνεργασία στις διαδικασίες της εδαφικής διακυβέρνησης, έχουν καταστεί ζωτικής σημασίας οικονομικοί πόροι.

Η οικονομική ανάπτυξη είναι φανερό ότι συντελείται σε χωρικό επίπεδο. Συνεπώς, η συνολική οικονομική επίδοση της Ευρώπης αποτελεί συνισταμένη χιλιάδων δραστηριοτήτων των εταιρειών και επιχειρήσεων που βρίσκονται διασκορπισμένες σε όλη την ήπειρο. Σε κάθε όμως περίπτωση, οι επιχειρήσεις εξαρτώνται εν μέρει από τα “εδαφικά” – τοπικά κεφάλαια / συντελεστές (όπως: μεταφορικές διασυνδέσεις, υποδομές, εργατικό δυναμικό κ.ο.κ), καθώς και οι δράσεις των δημόσιων φορέων θέτουν ένα σημαντικό πλαίσιο για την ανάπτυξη και τη μεγέθυνση των περιοχών.

Το πρόγραμμα ESPON είναι ουσιαστικά ένα εργαλείο που μπορεί να αξιοποιηθεί από τους φορείς χάραξης πολιτικής σε όλα τα επίπεδα (ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρέχει στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με την περιφερειακή ανάπτυξη και τις ανισότητες, τα οποία είναι απαραίτητα για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής και την αποτελεσματική χρήση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων. Η δράση για την εδαφική συνοχή απαιτεί μια ευρύτερη κατανόηση των ευρωπαϊκών τοπικών δομών και συγκεκριμένα, του τρόπου με τον οποίο τα εδαφικά κεφάλαια μπορούν να μετακινηθούν, να ενισχυθούν και φυσικά να διατηρηθούν. Η έρευνα στα πλαίσια του ESPON είναι ασφαλώς ένα απαραίτητο εργαλείο σε αυτή την διαδικασία και δίνει τη δυνατότητα για προστιθέμενη αξία, μέσω της δικτύωσης, της βελτίωσης του συντονισμού των πολιτικών και των στρατηγικών συνεργασίας.

Έτσι, η αποστολή του προγράμματος ESPON 2013 έγκειται κατά κύριο λόγο στο να: “υποστηρίξει την *πολιτική ανάπτυξης* (η οποία βασίζεται στην εδαφική συνοχή), καθώς και την *αρμονική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εδάφους* πρώτον, παρέχοντας συγκρίσιμες πληροφορίες, στοιχεία, αναλύσεις και σενάρια σχετικά με την εδαφική δυναμική, τις τάσεις και τις προοπτικές και δεύτερον, αναδεικνύοντας το εδαφικό κεφάλαιο και τις προοπτικές ανάπτυξης των περιφερειών και των μεγαλύτερων εδαφικών ενοτήτων, συνεισφέροντας τελικά στην ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα, την εδαφική συνεργασία και τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη”.

Η περιφερειακή ανάπτυξη και συνοχή έχει μια οικονομική και μια κοινωνική διάσταση, καθώς και μια σημαντική περιβαλλοντική διάσταση. Περιλαμβάνει μια προσεκτική στάθμιση και επιλογή μεταξύ αυτών που πιθανόν μερικές φορές να αποτελούν αντικρουόμενες απαιτήσεις. Μολονότι, όλες οι εδαφικές στρατηγικές και πολιτικές έχουν χωρικά όρια, σήμερα, είναι αναγκαίο να κοιτάξουμε εντός ευρύτερων

ορίων και να εκτιμήσουμε τη σπουδαιότητα και τις δυνάμεις άλλων τόπων και τη σύνδεση με άλλους κόμβους και δίκτυα.

Η εφαρμογή αποτελεσματικών χωρικών πολιτικών είναι αναγκαία, ώστε να γίνει η Ευρώπη πιο ανθεκτική και ευπροσάρμοστη σε μία αβέβαιη και ασταθή παγκόσμια κατάσταση. Εξάλλου, η περίοδος μέχρι το έτος 2008 και την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, σηματοδοτήθηκε από σημαντικά ιστορικά επιτεύγματα στο εσωτερικό της Ευρώπης.

Η Ευρώπη παραμένει μία ελκυστική και ευημερούσα ήπειρος. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τεθεί η στρατηγική της “Ευρώπης 2020” στο ανάλογο παγκόσμιο και ιστορικό πλαίσιο. Σημαντικό συμπλήρωμα της στρατηγικής “Ευρώπη 2020”, αποτελεί αναπόφευκτα η χωρική διάσταση της ανάκαμψης από την οικονομική ύφεση. Τα ευρήματα του ESPON και με την υποστήριξη των διαφόρων διακρατικών σχημάτων συνεργασίας, συμβάλλουν στην ανάπτυξη του συγκεκριμένου συμπληρώματος, της Νέας δηλαδή Εδαφικής Ατζέντας της ΕΕ και της μελλοντικής περιφερειακής πολιτικής της.

Η “Ευρώπη 2020” υποστηρίζει επίσης, τον προσανατολισμό των πολιτικών της ΕΕ στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας και γνώσης, αναγνωρίζοντας έτσι, την αυξανόμενη δύναμη των αναδυόμενων αγορών στα κατώτερα και μεσαία επίπεδα της τεχνολογίας. Επίσης, οι ροές των εξαγωγών αποτελούν τον πιο χρήσιμο δείκτη, ο οποίος καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο μεταβλήθηκαν οι παγκόσμιες οικονομίες κατά το πέρασμα των τελευταίων πενήντα ετών. Με τον υπολογισμό όχι μόνο του συνόλου, αλλά και της διάρθρωσης των εξαγωγών – κατά είδος προϊόντων, είναι εφικτό να καταδειχθούν οι αιτίες και οι τρόποι μετεγκατάστασης της βιομηχανικής δραστηριότητας, που έλαβε χώρα στο παρελθόν, υποδεικνύοντας παράλληλα και την πιθανή μελλοντική της πορεία.

Η εδαφική διάσταση επικεντρώνεται στην ιδέα της ισόρροπης και πολυκεντρικής ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει, επί της αρχής, ότι καμία εδαφική συγκέντρωση των οικονομικών κεφαλαίων δε θα πρέπει να καταστεί απόλυτα κυρίαρχη στο σύνολο της ευρωπαϊκής / εθνικής / περιφερειακής οικονομίας. Παρόλα αυτά, το σαφές μήνυμα από την ανάλυση των αστικών συγκεντρώσεων και των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που προσφέρουν είναι ότι η εγγενής δυναμική της οικονομίας της αγοράς λειτουργεί πολύ θετικά σε τέτοιου είδους συγκεντρώσεις.

Η πολιτική συνοχής της ΕΕ καθώς και οι πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης πρέπει ως εκ τούτου, να σχεδιάσουν κατάλληλες μεθόδους παρέμβασης που να στοχεύουν άμεσα στις αντίστοιχες εδαφικές αναπτυξιακές ευκαιρίες και απειλές. Επίσης, θεωρώντας την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και την ελκυστικότητα για επενδύσεις, εξαιρετικά σημαντικά στοιχεία, θα ήταν σκόπιμο να εξεταστούν εξίσου και οι περιφερειακοί κίνδυνοι, η ευπάθεια και ο σχεδιασμός υποδομών και μηχανισμών, κατάλληλων να εξασφαλίσουν την ανθεκτικότητα στο σύνολο της ΕΕ. Τέτοιου είδους δράσεις και πολιτικές είναι πιθανό να περιλαμβάνουν τη συνεχή διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης, τη μείωση και τον περιορισμό της απομύζησης της τοπικής οικονομίας και την τόνωση και ανάπτυξη της τοπικής επιχειρηματικότητας.

Η ανταγωνιστικότητα και η συνοχή θεωρούνται για την ανάπτυξη της Ευρώπης ως συμπληρωματικοί στόχοι. Επιπρόσθετα, η εδαφική συνοχή αποτελεί ταυτόχρονα στόχο και μέσο. Αυτό επεξηγεί και το γεγονός ότι, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη που προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει όχι μόνο την οικονομική και κοινωνική συνοχή, αλλά και την εδαφική.

Η Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή υπογραμμίζει *τρεις προκλήσεις*, όπου απαιτείται δράση. Αυτές αναφέρονται ως «Συγκέντρωση, Διασύνδεση και Συνεργασία». Η συγκέντρωση αναφέρεται στην αντιμετώπιση των αναπτυξιακών προκλήσεων που οφείλονται στις διαφορές της “πυκνότητας”. Η Ευρώπη πέρα από τις μεγαλύτερες αστικές συγκεντρώσεις, αλλά και τις αγροτικές και περιφερειακές περιοχές που διαθέτει, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών μικρών και μεσαίου μεγέθους πόλεων. Πράγματι όμως, αυτό το μοτίβο στηρίζει την ποιότητα ζωής για πολλούς ευρωπαίους πολίτες. Σε μεγάλες δε περιοχές της Ευρώπης, οι κάτοικοι των πόλεων δε βρίσκονται απαραίτητα μακριά από την ύπαιθρο (που συχνά περιλαμβάνει τοπία και μέρη υψηλής ποιότητας) ή άλλες ελκυστικές ευκαιρίες αναψυχής. Αντίστοιχα, οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών έχουν αρκετές φορές τη δυνατότητα να απολαμβάνουν υπηρεσίες και ευκαιρίες εργασίας στις πόλεις. Έτσι, η ανάπτυξη “λειτουργικών περιφερειών” (functional regions) ενισχύει αυτούς τους δεσμούς.

Οι στόχοι για την “Ευρώπη 2020” απαιτούν την αναγνώριση της εδαφικής πολυμορφίας και την πλήρη εκμετάλλευση των ιδιαιτεροτήτων των Ευρωπαϊκών περιφερειών και δήμων. Είναι σαφές ότι υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές στο εσωτερικό της Ευρώπης, μεταξύ Κέντρου – Περιφέρειας, Βορρά – Νότου, Ανατολής

και Δύσης, καθώς και μεταξύ των διαφόρων τύπων των περιφερειών. Οι εδαφικές όμως αναπτυξιακές δυνατότητες μπορούν να εντοπισθούν και να αναδειχθούν σε κάθε γεωγραφικό επίπεδο και να δώσουν τη λύση στην ανάγκη για ανάκαμψη που η Ευρώπη αναζητά.

Η εδαφική διάσταση και η χωρική προσέγγιση αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι για την υιοθέτηση της εν λόγω στρατηγικής και βοηθούν στην άμβλυνση των ανισοτήτων. Εξίσου σημαντική είναι η αναγνώριση της εδαφικής διάστασης και του πλούτου της, καθώς επιτρέπει την καλύτερη συμμετοχή και το συντονισμό των βασικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και δρώντων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο και φυσικά την αξιοποίηση των ποικίλων προκλήσεων για την περιφερειακή ανάπτυξη. Σε ευρωπαϊκή κλίμακα, μπορούν να γίνουν περισσότερα για την τόνωση των αποφάσεων που προσανατολίζονται προς μία “πολυκεντρική Ευρώπη” (polycentric Europe), με την ισχυρότερη ένταξη και την καλύτερη διασύνδεση των ευρωπαϊκών μητροπολιτικών περιοχών που βρίσκονται έξω από τον πυρήνα της Ευρώπης.

Παράλληλα, η καλύτερη κατανόηση και διερεύνηση των εδαφικών επιπτώσεων από τη χάραξη των πολιτικών που επιτυγχάνεται μέσω του προγράμματος ESPON, είναι ζωτικής σημασίας για την αποδοτικότητα και τη συνοχή, αλλά και για την αξιολόγηση των πολιτικών αυτών. Το πρόγραμμα ESPON είναι σαφώς ένας σημαντικός πόρος για την Εδαφική Ατζέντα, την ανάπτυξη της πολιτικής της εδαφικής συνοχής και την πραγματοποίηση της στρατηγικής “Ευρώπη 2020”.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Προς μία πιο ανταγωνιστική Ευρώπη διαφορετικών περιφερειών» Λειψία, Μάιος 2007.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Τέταρτη Έκθεση για την οικονομική και κοινωνική συνοχή», Μάιος 2007.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πέμπτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Νοέμβριος 2010.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική συνοχή. Μετατροπή της εδαφικής ποικιλομορφίας σε προτέρημα», Οκτώβριος 2008.

Κυβέλου Σ., (2010), «Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση. Η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Κυβέλου Σ., ESPON Contact Point report 2010: «Η χωρική διάσταση της στρατηγικής – Ευρώπη 2020. Όπως φαίνεται από τα ολοκληρωμένα έργα εφαρμοσμένης έρευνας του Προγράμματος ESPON 2013. Προτάσεις για τη χάραξη ολοκληρωμένων στρατηγικών χωρικής ανάπτυξης και αντίστοιχων πολιτικών στην Ελλάδα», Ιανουάριος 2010.

Κυβέλου Σ., ESPON Contact Point report 2011: «Έκθεση περί Περιφερειακής Πολιτικής, μέσα από τη συνθετική παρουσίαση των ευρημάτων του προγράμματος ESPON. Σκέψεις για τη χάραξη πολιτικών στην Ελλάδα», Ιανουάριος 2011.

Avraham E., (2004), “Media Strategies for improving unfavorable city image”, *Cities*, Vol. 21, No. 6, p. 471-479.

Camagni R., (2008), “Regional competitiveness: towards a theory of territorial capital” in R. Capello, R. Camagni, P. Chizzolini and R. Frasati (eds), *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe: European competitiveness and global strategies*, Springer-Verlag, Berlin, p. 35-46.

Campbell Sc., (1996), “Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development”, *Journal of the American Planning Association*.

Capello R., A. Caragliu and P. Nijkamp, (2009), “*Territorial Capital and Regional Growth: Increasing Returns in Cognitive Knowledge Use*”, Tinbergen Institute Discussion Paper.

ESPON, Applied Research: “*Cities and urban agglomerations: Their functionality and development opportunities for European competitiveness and cohesion*”, Ιανουάριος 2008.

ESPON, Applied Research: “*FOCI. Future Orientations for cities*”, Απρίλιος 2009.

ESPON, Applied Research: “*ATTREG. The attractiveness of European regions and cities for residents and visitors*”, Ιούλιος 2010.

ESPON, First ESPON 2013 Synthesis Report: “*New Evidence on Smart, Sustainable and Inclusive Territories*”, summer 2010.

ESPON, Targeted Analysis: “*Spatial Scenarios: New Tools for Local-Regional Territories*”, Inception Report, Μάιος 2009.

ESPON, Targeted Analysis: “*The Development of the Islands – European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS)*”, Απρίλιος 2010.

ESPON, Territorial Observation No. 3, “*Territorial Dynamics in Europe. Trends in Economic Performance of European Regions 2000 – 2006*”, Σεπτέμβριος 2010.

Forrester J., (1975), “*The collected papers of Jay W. Forrester*”, Wright-Allen Press, Available from Productivity Press, Portland, p. 185-189, 248-255, 275-284.

Göran H. and A. Malmberg, “*Attraction, Competition and Regional Development in Europe*”, in *European Urban and Regional Studies*, Vol. 3, No.4, p. 323-337, October 1996.

Hall T., (2005), «*Αστική Γεωγραφία*», μετάφραση: Νικόλαος - Γεώργιος Καραχάλης, επιστημονική επιμέλεια: Λυδία Δρακάκη, Στέλλα Κυβέλου, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Kotler P., C. Asplund, I. Rein and D. Haider, (1999), “*Marketing Places Europe: How to Attract Investments, Industries, Residents and Visitors to Cities, Communities, Regions and Nations in Europe*”, Financial Times Prentice Hall.

Metaxas T., (2005), “*Market Research and target market segmentation in Place Marketing procedure: A structural analysis*”, Discussion Paper Series, 11(3): 47-60.

William E. Rees, (1998), “Understanding Sustainable Development”, στο: “*Sustainable Development and the Future of cities*”, επιμέλεια των: Bernd Hamm & Pandurang K. Muttagi, Centre for European Studies, UK.

Ηλεκτρονικές Πηγές

<http://www.espon-interstrat.eu/>

<http://www.espon.eu/>

<http://www.espon2013.panteion.gr/>

http://www.espon.eu/main/Menu_Programme/Menu_Priorities/

http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TransnationalNetworkingActivities/

http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TransnationalProjectGroups/

http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/terco/index_el.htm